

Ljubav prema strancu kroz udomljavanje i posvajanje

Kukuruzović, Brigita

Master's thesis / Diplomski rad

2022

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **Josip Juraj Strossmayer University of Osijek, Catholic Faculty of Theology in Đakovo / Sveučilište Josipa Jurja Strossmayera u Osijeku, Katolički bogoslovni fakultet u Đakovu**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://um.nsk.hr/um:nbn:hr:120:166529>

Rights / Prava: [In copyright](#)/[Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2024-12-19**

Repository / Repozitorij:

[Repository of the Catholic Faculty of Theology](#)

SVEUČILIŠTE JOSIPA JURJA STROSSMAYERA U OSIJEKU
KATOLIČKI BOGOSLOVNI FAKULTET U ĐAKOVU

**LJUBAV PREMA STRANCU KROZ POSVAJANJE I
UDOMLJAVANJE**

Diplomski rad

Mentor:

Doc. dr. sc. Josip Bošnjaković

Student:

Brigita Kukuruzović

Đakovo, 2022.

Sadržaj

Sažetak	3
Summary	4
Uvod.....	5
1. Biblijsko-povijesni dio	7
1.1. Ljubiti stranca.....	7
1.2. Posvajanje na drevnom Bliskom istoku	9
1.3. Novi zavjet	11
1.3.1. Sveta obitelj – prototip kršćanske obitelji.....	12
1.3.2. Živjeti kao Samarijanac	13
1.4. Posvajanje u grčko-rimskom svijetu	15
1.5. Teologija posvojenja svetoga Pavla	16
1.5.1. Nova obitelj.....	17
1.5.2. Pavlove poslanice.....	18
2. Posvajanje i udomljavanje	20
2.1. Razlikovanje pojmova.....	20
2.2. Posvajanje.....	21
2.2.1. Dati djetetu obitelj.....	22
2.2.2. Posvajanje starijeg djeteta.....	23
2.2.3. Psihološke prepreke i koncept otpornosti u posvajanju.....	26
2.2.4. Udruge u Hrvatskoj koje su posvećene posvajanju	27
2.2.4.1. Adopta – udruga za potporu posvajanju	27
2.2.4.2. Udruga Na drugi način	28
2.3. Udomljavanje	30
2.3.1. Udomljavanje djece	31
2.3.2. Udomljavanje starijih osoba	32
2.3.3. Udomljavanje odraslih osoba s duševnim smetnjama	33
2.3.4. Projekt <i>Udomi i ostavi trag ljubavi</i> – podrška i osnaživanje udomiteljstva djece i odraslih osoba.....	34
3. I Riječ je Tijelom postala.....	37
3.1. Crkveni dokumenti.....	38

3.2. Istinito iskustvo (intervju)	40
Zaključak.....	48
Prilozi	51
Bibliografija	59

Sažetak

Cilj je ovoga rada prikazati posvajanje i udomljavanje kao osobit način kršćanskog služenja, a koji se sastoji u prihvaćanju stranca kao ljubljenog Božjeg djeteta, bilo da se radi o djetetu ili odrasloj osobi. Kako bismo bolje razumjeli kršćanski pogled i Božju zapovijed ljubavi prema strancu, moramo krenuti s biblijsko-povijesnim pregledom Starog i Novog Zavjeta. Vidimo utjecaj drevnog Bliskog Istoka, kao i grčko-rimskog svijeta na izraelski narod, ali i to da Bog zahtijeva više. U Isusu stoga nailazimo na vrhunac i ispunjenje te ljubavi prema strancu, a sveta će obitelj postati prototip kršćanske obitelji. Dubinu onoga što znači biti dijete Božje proširit će sveti Pavao. Tema i praksa posvajanja i udomljavanja danas postaju izraz društvene hitnosti. Isto tako, uviđamo rad i napor pojedinih ljudi koji djeluju kroz razne udruge, Bračna i obiteljska savjetovališta te Centre za socijalnu skrb. Time osobito želimo potaknuti kršćane na izgradnju društva u kojem ima mjesta za svakoga, u ovom slučaju kroz služenje djeci i odraslima bez odgovarajuće skrbi. Prikazom istinitog iskustva kroz intervju željeli smo pokazati kako to nije tek daleka budućnost, nego Božji poziv koji možda leži u nama, ukoliko se otvorimo slušanju njegova glasa.

Ključne riječi: *posvajanje, udomljavanje, ljubav prema strancu, obitelj, služenje, posinjenje, djeca Božja*

LOVE FOR THE STRANGER THROUGH ADOPTION AND FOSTER CARE

Summary

The aim of this paper is to show how both adoption and foster care are notable aspects of Christian charity. It entails acceptance of the stranger as another beloved child of God, regardless of their age. A biblical-historical survey of both the Old and the New Testaments is necessary to better understand the Christian view and God's injunction to love the stranger. Influences from the ancient Middle East and the Greco-Roman world are constant and formative in the history of the People of Israel. But, God demands something more than what is asked of the pagans. Jesus would become the pinnacle and the fulfilment of this love for the stranger, and the Holy Family a Christian family prototype. Paul expands on the depth of what it means to be a child of God. Adoption and foster care, in both discourse and practice, express a sense of urgency in society. We must also take note of the work of specific organizations, Marriage and Family counseling center and social care institutions. We implore all Christians to take their part in making and keeping this society the one that has room for everyone, in this case through active care for children and adults without adequate care. An interview showing a real-life experience will illustrate the immediacy of God's call which just about any of us might hear, if only we listened.

Keywords: *adoption, foster care, love for the stranger, family, service, sonship, children of God*

Uvod

Tema ovoga rada je posvajanje i udomljavanje kao jedan od izraza ljubavi prema strancu. Budući da ovu temu želimo prvenstveno promotriti iz teološke perspektive u prvom ćemo dijelu opisati razvoj posvajanja i udomljavanja u Bibliji usporedno s kulturama u kojima se nalazio izraelski narod. Već ćemo na početku Staroga Zavjeta naići na zapovijed ljubavi prema strancu, i iako za siročad, strance i udovice nije bila ustanovljena službena skrb, ta se zapovijed očitovala u dužnosti zajednice koja se za njih brinula. Na drevnom se Bliskom Istoku posvajanje događalo, a njegova je primarna svrha bila nastavljanje obiteljske loze, što ćemo vidjeti na primjeru Abrahama i Eliezera. Nastavit ćemo s primjerima posvajanja u Starome Zavjetu što će nas dovesti do Novog Zavjeta i posvajanja djeteta Isusa od strane Josipa, iz loze Davidove. Tada je posvajanje u grčko-rimskom svijetu bilo kodificirano u rimskom pravu i u tom je kontekstu grčko-rimskog svijeta živio i djelovao sveti Pavao koji će pojmom *huiiothesia* progovoriti o novom identitetu vjernika kao djece Božje.

U drugom ćemo dijelu razlučiti pojmove posvajanja i udomljavanja te ukratko opisati značenje svakog pojma kao i postupak posvajanja, odnosno udomljavanja. O posvajanju ćemo progovoriti s naglaskom na dijete koje treba biti središte svega. Osvrnut ćemo se na djecu starije dobi, prema kojima je interes za posvajanjem znatno manji, a kao jedan od mogućih problema naveden je i strah od prilagodbe, stoga se činilo prikladnim spomenuti koncept otpornosti u posvajanju. Nadalje, spomenuli smo i udruge posvećene posvajanju na području Republike Hrvatske, poput *Adopte* i udruge *Na drugi način* te smo opisali njihove ciljeve i djelatnosti i naveli nekoliko njihovih projekata. Kod udomljavanja smo naveli specifičnosti udomljavanja djece, udomljavanja starijih osoba te udomljavanja odraslih osoba s duševnim smetnjama. Osobito smo se željeli osvrnuti na projekt *Udomi i ostavi trag ljubavi* kojeg provodi Bračno i obiteljsko savjetovništvo Đakovačko-osječke nadbiskupije u suradnji s Centrom za socijalnom skrb Slavonski Brod kroz financijsku podršku *Renovabis* (inicijativa solidarnosti njemačkih katolika usmjerena prema osobama koje dolaze iz središnje i istočne Europe). U sklopu projekta predstavili smo i priču djevojke Margarete Sedlarević koja govori o svom iskustvu života u udomiteljskoj obitelji.

U zadnjem, trećem dijelu željeli smo naglasiti kako su osobito kršćani pozvani na služenje ljudima kroz posvajanje i udomljavanje. Ovdje smo kao poticaj naveli božićnu pastirsku poruku nadbiskupa Đure Hranića iz 2018. godine te poruku nadbiskupa koadjutora Mate Uzinića za Dan života 2021. godine. Iako Crkva nema službenih dokumenata o posvajanju i udomljavanju, postoje

neki dokumenti koji izravno ili neizravno govore o tome, a mi smo izdvojili *Apostolicam Actuositatem* te *Familiaris Consortio*. Na kraju, praktični smo dio zaključili istinitim iskustvom u obliku intervjua. Primarni je cilj intervjua bio je pokazati jedno stvarno i toplo iskustvo poziva na takav obiteljski život, a za moguće čitatelje ovog rada poticaj i ohrabrenje na razmišljanje o posvajanju i udomljavanju djece.

1. Biblijsko-povijesni dio

1.1. LJUBITI STRANCA

Unatoč činjenici da je posvajanje i udomljavanje u drevnom svijetu bilo primarno motivirano potrebama obitelji, a ne dobrobiti siročadi¹, i Stari i Novi Zavjet govore o njihovim potrebama. Ne možemo reći da je taj govor izravno povezan uz posvajanje i udomljavanje, kako se danas češće shvaća, stoga skrb za siročad možemo svrstati u suvremeni pojam. Ipak, jer je siročad bila dio drevnih društava Staroga Zavjeta, Bog se pobrinuo da Izrael ne zaboravi svoje prijašnje životno stanje kao robova u Egiptu. Zapovjedbno im je da obrate posebnu pažnju na udovice i siročad, a što vidimo u Knjizi Izlaska:²

Stranca ne smiješ zakidati i ugnjetavati, jer vi ste sami bili stranci u Egiptu. Udovicu i siročeta bez oca ne mučite! Ako ih budeš progonio, i oni zavapiju k meni za pomoć, uslišit ću vapaj njihov. Raspalit će se gnjev moj, i dat ću vas pobiti mačem, tako da vaše žene postanu udovice, a djeca vaša sirote. (Izl 22, 22-24)

Nakon Knjige Izlaska, daljnju zapovijed ljubavi prema strancu nalazimo u Ponovljenom Zakonu. Bog se predstavlja Izraelu kao onaj koji ljubi stranca, koji mu daje hranu i odjeću. (usp. Pnz 10, 18) Dakle, 'ljubiti stranca' u Starome Zavjetu ne znači samo pristojno se odnositi prema njemu. Uzimajući u obzir hebrejsku riječ za ljubav- *aheb* (אהב), koja označava aktivnu ljubav, vidimo da se ovdje ne radi samo o doživljenom osjećaju već o ljubavi koja zapravo pokreće. Tako nas ovdje hrana i odjeća upućuju na praktično, životvorno djelovanje.³ Riječ *aheb* prvo se javlja kako bi se pokazala Božja ljubav prema svome izabranom narodu, Izraelu (usp. Pnz 10, 15), zatim iskazuje Božju ljubav prema strancu (גֵר-ger)(usp. Pnz 10, 18), a na kraju opisuje Izraelovu ljubav prema strancu. (usp. Pnz 10, 19)

Tako Izraelov motiv da ljubi stranca treba polaziti od činjenice Božje ljubavi prema njima, ali i zbog toga jer su i sami bili stranci u egipatskoj zemlji. Jer se ista riječ upotrijebila i za ljubav prema izabranom narodu i prema potpunom strancu, vidimo da Bog istom predanošću ljubi i one ranjive, on staje na njihovu stranu. Bog Izraelov voli stranca i on će djelovati za njega iz svoje

¹ Iako je današnji pojam djeca bez odgovarajuće roditeljske skrbi, ovdje smo odlučili zadržati riječ *siročad* budući da je više biblijski usmjerena.

² Usp. A. N. HARTMAN, *Our Adoption By God. God's Plan from Eternity Past: How it relates to theology and church practice*, Charlotte, 2011., 10.

³ A. SNELLER VROLIJK, *Biblical Vocabulary: אהבה (Love)*, 2022. Dostupno na: <https://www.biblword.net/biblical-vocabulary-%D7%90%D7%94%D7%91%D7%94-love/> (30. 5. 2022.)

ljubavi.⁴ To praktično djelovanje dalje Ponovljeni zakon opisuje kao samo sudjelovanje stranaca u životu i radu Izraelaca. Tijekom Blagdana sedmica, kada je Izraelski narod ubrao prvinu ploda i prinosiso ju u Hramu, tri se puta spominje zajednički život Izraela i stranaca. Stranac, baš kao i sinovi i kćeri, sudjeluje u slavlju i pripremi za Blagdan. (usp. Pnz 16, 9-17)

Iako ne postoji zapovijed da se izgrade sirotišta, briga za stranca, odnosno siročad, ostaje dužnost zajednice. Ta se dužnost odnosila i na način na koji će žetva biti obavljena – Izraelcima je zapovjedbno da se ne vraćaju po zaboravljene snopove žita, a isto je vrijedilo i za berbu grožđa – vinograd je trebao biti obran samo jednom, te za masline koje trebaju biti omlačene samo jednom. Sav je ostatak žita, grožđa i maslina bio namijenjen za strance, siročad i udovice koji nisu imali status u zajednici niti je za njih bila ustanovljena službena skrb.⁵ (usp. Pnz 24, 17, 19-21)

Također, u sedmogodišnjem poljoprivrednom ciklusu zahtijevalo se izdvajanje jedne desetine, nazvane i siromašnom ili trogodišnjom desetinom, za Levite te strance, siročad i udovice. Tako su svake treće i šeste godine sedmogodišnjeg ciklusa, Izraelci bili obvezani zakonom izdvojiti desetinu svojih poljoprivrednih proizvoda.⁶ Čuvanje ove zapovijedi dolazilo je i uz iščekivanje Božjeg blagoslova Izraelskom narodu.⁷ (usp. Pnz 26, 12-15)

Ista se zapovijed ponavlja i u Levitskom zakoniku – Izraelci ne samo da ne smiju ugnjetavati stranca, nego su pozvani da ga ljube kao svoje zemljake, kao same sebe, jer su i sami bili stranci (usp. Lev 19, 33-34). Tom božanskom posvajanju izraelskog naroda svjedočimo u Knjizi Izlaska u kojoj vidimo kako Bog šalje Mojsija da pođe faraonu i izbavi njegove ljude iz Egipta. Upečatljivo je primijetiti Božju ljubav kojom on gori prema svome izabranom narodu:

Tada reci faraonu: 'Ovako kaže Jahve: Izrael je moj prvorođenac. Tražim od tebe da mi pustiš sina da mi iskaže štovanje. Ako odbiješ da ga pustiš, ja ću ubiti tvoga prvorođenca.'
(Izl 4, 22-23)

U drevnim se kulturama pridavala velika vrijednost najstarijem sinu, prvorođencu. Njemu su dodijeljene posebne obaveze i privilegije, te je on, kao nasljednik, imao posebno mjesto u obitelji.

⁴ Usp. M. GLANVILLE, *Loving the Stranger*, 2013. Dostupno na: <https://www.thebanner.org/features/2013/12/loving-the-stranger> (30. 5. 2022.)

⁵ Usp. A. N. HARTMAN, *Our Adoption By God. God's Plan from Eternity Past: How it relates to theology and church practice*, 10.

⁶ Usp. C. G. TULAND, *The Three Tithes Of The Old Testament*, 1958. Dostupno na: <https://www.ministrymagazine.org/archive/1958/09/the-three-tithes-of-the-old-testament> (30. 5. 2022.)

⁷ Usp. A. N. HARTMAN, *Our Adoption By God. God's Plan from Eternity Past: How it relates to theology and church practice*, 10.

Jer se izraelski narod identificirao kao Božji prvorođenac, on je imao posebno mjesto među svim narodima, u vidu privilegija i blagoslova. Nazivajući Izrael svojim prvorođencem, Bog započinje proces izbavljenja svog ljubljenog sina iz ropstva.⁸

U 11. poglavlju Knjige proroka Hošee dalje se razvija tema Izraela kao Božjeg sina. Možemo uočiti Božju brižnost prema svome narodu - Jahve je otac, a Izrael dijete. On ga je dozvao iz Egipta i učio hodati, držeći ga za ruke. Ipak, Izrael ga je napustio, karakterizira ga se kao narod koji je sklon otpadu. Stoga je još jedan dokaz Božje gorljivosti prema svome narodu Njegova nevoljkost da ga napusti. On ga disciplinira, ali ga nikada ne napušta. (usp. Hoš 11, 1-11)

Slična se slika javlja i kod proroka Jeremije. Izraelski se narod opet naziva sinovima, ali sinovima odmetnicima, te opet vidimo Božju disciplinu na djelu. Iako su pravedno kažnjeni progonstvom, Bog obećaje svoju blizinu, utjehu i ljubav, te naziva Efrajima svojim prvorođencem.⁹ (usp. Jer 3, 14-19; 31, 1-9)

1.2. POSVAJANJE NA DREVNOM BLISKOM ISTOKU

Iako se ovdje ne spominje ni koncept ni pojam posvajanja, to ne znači da zapovijed ljubavi prema strancu ne možemo promatrati iz perspektive današnjih potreba. Biblijsko se tumačenje nikada ne smije gledati kao nešto nepomično, neživo. Pod svjetlom novih dokaza, uvijek iznova možemo otkrivati sadržaj i svrhu biblijskoga narativa. Jedan od tih dokaza tekstovi su iz Nuzija.¹⁰

Nuzi, drevni mezopotamski grad, smješten u blizini rijeke Tigris, arheološko je pronalazište više od 5000 obiteljskih i administrativnih arhiva u rasponu od 1450. do 1350. godine prije Krista. Oni se bave društvenim, ekonomskim, vjerskim i pravnim institucijama Hurita. Nigdje drugdje na drevnom Bliskom istoku nije zabilježeno ovakvo poštovanje prema obiteljskim dokumentima, osim u Starome zavjetu.¹¹ Ti nam drevni književni tekstovi pomažu da bolje razumijemo mnoge biblijske tekstove sa zakonima, društvenim običajima, vjerskim praksama i teološkim mislima koji nam ranije nisu bili otprve shvatljivi.¹² Tako nam je danas jasnije kako je Abrahamu mogao postati

⁸ Usp. A. N. HARTMAN, Our Adoption By God. God's Plan from Eternity Past: How it relates to theology and church practice, 6.

⁹ Usp. isto, 6-7.

¹⁰ Usp. W. H. ROSSELL, New Testament Adoption – Graeco-Roman or Semitic?, u: *Journal of Biblical Literature* 71(1952.)4, 233.

¹¹ *Great Discoveries In Biblical Archaeology. The Nuzi Tablets.* Dostupno na: <https://biblearchaeology.org/research/patriarchal-era/3492-great-discoveries-in-biblical-archaeology-the-nuzi-tablets> (30. 5. 2022.)

¹² A. REBIĆ, Arheološka iskapanja u Palestini i njihov prinos boljem poznavanju Biblije, u: *Bogoslovska smotra* 66(1996.)1, 124.

baštinikom Eliezer, jedan od njegovih ukućana. Upravo je taj običaj posinjenja opisan na pločicama pronađenim u Nuzi, gdje je to normalan slučaj za roditelje koji nemaju djece.¹³ On nas je učinio i svjesnijima samog biblijskog koncepta posvojenja, i dok je Stari Zavjet imao više koristi od ovoga otkrića, neka su se probila i do Novoga zavjeta - osobito kod svetoga Pavla.¹⁴

Dakle, posvajanje se na drevnom Bliskom Istoku događalo, iako nije bilo jasno kodificirano u pojedinom pravnom sustavu. Kao kod već spomenutog primjera Abrahama i Eliezera, ono se primjenjivalo isključivo u svrhu održavanja vlastite obiteljske loze. Patrijarh pojedine obitelji mogao je posvojiti dijete i postaviti ga za svojega nasljednika, ukoliko biološkog nasljednika ne bi bilo. Posvojeniku bi bilo osigurano nasljedstvo, sigurnost, obiteljsko ime i odgoj u zamjenu za prenošenje obiteljske loze te brigu za dostojan pokop roditelja. Ponekad bi dolazilo i do posvajanja odraslih, osobito nakon smrti glave obitelji. Time bi dobili novo obiteljsko ime što je predstavljalo promjenu u njihovu obiteljskom i društvenom statusu.¹⁵ Ta se privilegija mogla prenijeti i na slugu ili roba, ukoliko nasljednik ne bi bio rođen. Ipak, Nuzijski nam arhivi potvrđuju da bi se, ukoliko bi nasljednik bio rođen, posvojenik trebao odreći prava stečenih samim posvajanjem. Tako bi se i Eliezer, ukoliko bi se Abrahamu rodio sin, trebao odreći svoga nasljedstva.¹⁶ Možemo zaključiti da već na početku samog Svetog pisma, u Knjizi Postanka, imamo obrise posvajanja.

Slijedi nam Knjiga Izlaska, u kojoj vidimo da je Izraelova povijest izlaska iz ropstva, započela s posvojenim djetetom. Jer se narod množio i silno porastao, faraon je izdao naredbu neka se svako muško dijete rođeno Hebrejima baci u rijeku. Kada ga više nije mogla skrivati, jedna je žena svoje novorođenče pustila niz rijeku u košarici. To je dijete našla faraonova kći te ga ona posini i nadjene mu ime Mojsije. Jer je ona prihvatila to hebrejsko dijete, promijenio se tijekom izraelske povijesti - Bog je Mojsija poslao da izbavi izabrani narod iz egipatskog ropstva.

U Prvoj knjizi o Samuelu vidimo nerotkinju Anu kako dolazi u Hram isprositi dijete od Boga. Obećala je, ukoliko to bude muško dijete, da će ga darovati samom Bogu. Tamo se nalazio svećenik Eli koji je Ani izrazio nadu da će joj se molitva ispuniti. Uskoro je zatrudnjela i rodila sina te mu nadjenula ime Samuel. Prema obećanju, Ana ga je posvetila Bogu te ga je dovela Eliju koji ga je onda, na neki način, posvojio. Samuel je izrastao u proroka, a njegova je značajna uloga

¹³ Usp. *isto*, 124.

¹⁴ Usp. W. H. ROSSELL, *New Testament Adoption – Graeco-Roman or Semitic?*, 233.

¹⁵ Usp. A. N. HARTMAN, *Our Adoption By God. God's Plan from Eternity Past: How it relates to theology and church practice*, 5.

¹⁶ Usp. W. H. ROSSELL, *New Testament Adoption – Graeco-Roman or Semitic?*, 234.

bila u tome što je pomazao Davida za kralja.

U Drugoj knjizi o Samuelu uočavamo božansko posinovljenje. Kao što Bog naziva Izrael svojim sinom, slična se formula upotrebljava kada posvaja Davidova sina Salomona. Bog obećava Davidu da će biti otac njegovome sinu te da će utvrditi njegovo prijestolje zauvijek. Zbog toga obećanja, David može biti siguran da će njegova kuća i njegovo kraljevstvo trajati dovijeka pred Bogom. Kao i u kulturi posvajanja na drevnom Bliskom istoku, Bog će Salomonu dati baštinu, disciplinu te novo ime – Jedidja (יְדִידְיָהוּ) što znači: ljubljeni od Gospoda, odnosno ljubljeni od Jahve.

U Knjizi o Esteri ne saznajemo mnogo o njoj osim da nije imala roditelje, a odgajao ju je njezin stariji bratić Mordokaj. Njegova suptilna, ali snažna prisutnost u Esterinom životu utjecala je na kraju i na sudbinu svih Židova. Naime, Estera se, uz Mordokajevo ohrabrenje te molitvu i post svoga naroda, perzijskom kralju otkrila kao Židovka te je molila milost za sebe i svoj narod. Kralj je postao sklon židovskome narodu te je Esteri i Mordokaju dopustio da u njegovo ime napišu o Židovima što im se sviđa.

1.3. NOVI ZAVJET

Najljepši je i najvažniji primjer posvajanja u Novome zavjetu svakako primjer svetoga Josipa i Isusa. Prema Matejevom evanđelju, Josipova se zaručnica, Marija, našla trudna po Duhu Svetom. Jer je Josip, koji je opisan kao pravednik, nije htio izvrnuti sramoti, odlučio ju je potajice napustiti. U Starome zavjetu primjećujemo formulu posvajanja koja se ostvaruje kroz imenovanje djeteta. Mojsiju je ime nadjenula njegova nova majka, a Salomona, odnosno Jedidju, imenuje Bog. Tako se Josipu ukazao anđeo Gospodnji i rekao mu da se ne boji uzeti Mariju za ženu jer će roditi sina kojemu on treba nadjenuti ime Isus.¹⁷ (usp. Mt 1, 18-20)

Kao što nam Pismo i Tradicija govore, sveti Josip nije Isusov biološki otac. Isus je od početka onaj kojeg je Otac posvetio i poslao u svijet te je začet kao svet u Marijinom djevičanskom krilu.¹⁸ On je Josipov sin kroz posinjenje, kroz izbor Boga Oca i kroz brak s Djevicom Marijom. Katekizam ga naziva zakonitim ocem.¹⁹ Ipak, kao što se može zaključiti iz evanđeoskih tekstova, Josipov je brak s Marijom pravni temelj njegova očinstva. Da bi osigurao očinsku zaštitu za Isusa, Bog je odabrao Josipa za Marijinog supružnika, te iz toga slijedi da se Josipovo očinstvo ostvaruje

¹⁷ Usp. A. N. HARTMAN, *Our Adoption By God. God's Plan from Eternity Past: How it relates to theology and church practice*, 7.

¹⁸ HRVATSKA BISKUPSKA KONFERENCIJA, *Katekizam Katoličke Crkve*, Zagreb, 2016., br. 437.

¹⁹ Usp. *isto*, br. 532.

brakom s Marijom. Iako jasno potvrđuju da je Isus začet snagom Duha Svetoga i da je djevičanstvo ostalo netaknuto u braku, evanđelisti spominju Josipa kao Marijina muža i Mariji kao njegovu ženu. I dok je za Crkvu važno ispovijedati djevičansko začeće Isusa, nije ništa manje važno podržati Marijin brak s Josipom, jer o tome pravno ovisi Josipovo očinstvo. Tako se razumije zašto su naraštaji popisani prema Josipovom rodoslovlju – Isus je dio davidovske linije. Konačno, čak i Djevica Marija, svjesna da nije začela Krista u bračnom odnosu sa svetim Josipom, naziva ga Kristovim ocem.²⁰

1.3.1. Sveta obitelj – prototip kršćanske obitelji

Tako je Isus, sin Marijin, također i Josipov sin po bračnoj vezi koja ih spaja. Zbog vjernosti u njihovome braku, oboje zaslužuju da ih se naziva Kristovim roditeljima, ne samo njegova majka, nego i otac, koji je bio roditelj na isti način na koji je bio i Marijin supružnik: po umu, a ne po tijelu! U njihovome braku nije nedostajao niti jedan od preduvjeta: potomstvo, vjernost i sakrament. Potomak je sam Isus Krist, vjernost - jer nije bilo preljuba i sakrament – jer nije bilo razvoda.

Promatrajući prirodu braka, i sveti Augustin i sveti Toma Akvinski uvijek ga poistovjećuju s 'nerazrješivom zajednicom duša' i 'zajednicom srdaca', u što je uključena 'zajednička privola'. Ti se elementi na osobito uzoran način nalaze u bračnoj zajednici Josipa i Marije.²¹

Na vrhuncu povijesti spasenja, kada je Bog otkrio svoju ljubav prema čovječanstvu kroz dar Riječi, upravo je brak Marije i Josipa taj koji u punini ostvaruje slobodno darivanje supružnika jedno drugome kroz primanje i izražavanje takve ljubavi. U tom velikom pothvatu, koji je obnova svega u Kristu, brak, pročišćen i obnovljen, postaje nova stvarnost, sakrament Novog saveza. Na početku Novog, kao i Starog zavjeta, stoji bračni par, a dok su Adam i Eva bili izvor zla koje je pušteno na svijet, Josip i Marija su vrh s kojeg se svetost širi po cijeloj zemlji. Spasitelj je započeo djelo spasenja ovim djevičanskim i svetim sjedinjenjem u kojem se očituje njegova svemoćna volja da pročisti i posveti obitelj – svetište ljubavi i kolijevku života.²²

²⁰ Usp. IVAN PAVAO II., *Redemptoris Custos. Apostolic Exhortation On The Person And Mission Of Saint Joseph In The Life Of Christ And Of The Church*, 1989. Dostupno na: https://www.vatican.va/content/john-paul-ii/en/apost_exhortations/documents/hf_jp-ii_exh_15081989_redemptoris-custos.html, br. 7. (30. 5. 2022.)

²¹ Usp. *isto*, br. 7.

²² Usp. *isto*, br. 7.

Koliko današnje obitelji mogu naučiti iz ovoga! Bit i ulogu obitelji u konačnici određuje ljubav. Stoga obitelj ima poslanje čuvati, otkrivati i priopćavati ljubav, a to je živi odraz i pravo sudjelovanje u Božjoj ljubavi prema čovječanstvu i Kristovoj ljubavi prema svojoj zaručnici – Crkvi. Tako se Sveta obitelj, izvorna *Crkva u malom*, mora odraziti u svakoj kršćanskoj obitelji. Prema Božjem naumu, u toj je obitelji Sin Božji proveo duge godine skrivenog života, stoga je ta obitelj prototip i primjer za sve kršćanske obitelji.²³

1.3.2. Živjeti kao Samarijanac

Isusov je život nastavio biti potpuna, i do vrhunca dovedena slika starozavjetne ljubavi prema strancu. Već od njegova rođenja, gdje nam se Bog pokazao kao nezaštićeno i nemoćno dijete za kojega nije bilo mjesta u svratištu, on nas želi osloboditi od naše uskogrudnosti.²⁴ Isus uvijek uključuje one ranjive, jede s njima i ulazi u njihove živote. Tako nas u prisposobi o Samarijancu (usp. Lk 10) suočava s našom spremnošću pomaganja strancu.

Da bi bolje razumjeli prisposobu, papa Franjo nas upućuje na sam početak Biblije. Promatrajući problematiku ljudskih odnosa prisjećamo se Božjeg pitanja Kainu: *Gdje ti je brat Abel?*, te Kainovog odgovora kojeg i sami često dajemo: *Zar sam ja čuvar brata svoga?* (Post 4, 9). Već u tom pitanju, Bog nam ne ostavlja mjesta za determinizam ili fatalizam kao opravdanja za vlastitu ravnodušnost. Umjesto toga, on nas potiče da stvorimo drugačiju kulturu – onu u kojoj rješavamo svoje sukobe i brinemo jedni za druge. Knjiga o Jobu vidi naše podrijetlo u jednome Stvoritelju kao osnovu zajedničkih prava: *Zar nas oba on ne stvori u utrobi i jednako sazda u krilu majčinu?* (Job 31, 15). Stoljećima kasnije, Sveti će Irenej, koristeći sliku melodije, doći do istoga zaključka - onaj koji traži istinu ne treba biti usredotočen na razliku između nota, razmišljajući da svaka postoji zasebno i odijeljeno od drugih; umjesto toga, on treba shvatiti da je jedan Skladatelj skladao cijelu melodiju. U ranijim je židovskim tradicijama zapovijed ljubavi i brige bila ograničena na odnose između pripadnika istoga naroda. Želja za oponašanjem Božjeg načina djelovanja postupno je zamijenila sklonost da se misli samo na bližnje, što vidimo u Knjizi Sirahovoj koja izjavljuje da je čovjekova sućut upravljena njegovom bližnjem, dok je Božja sućut

²³ Usp. *isto*, br. 7.

²⁴ Usp. ĐURO HRANIĆ, *Božićna pastirska poruka i čestitka nadbiskupa mons. Đure Hranica*, Đakovo, 2018. Dostupno na: <https://djos.hr/bozicna-pastirska-poruka-i-cestitka-nadbiskupa-mons-dure-hranica/> (30. 5. 2022.)

upravljena prema svom stvorenju²⁵ (usp. Sir 18, 13). Pastoralna nas konstitucija o Crkvi u suvremenom svijetu, *Gaudium et Spes*, podsjeća da su radost i nada, žalost i tjeskoba ljudi našeg vremena također radost i nada, žalost i tjeskoba Kristovih učenika.

Isus nam govori o čovjeku kojeg su napali razbojnici, te su ga ranjenog ostavili na putu. Nekoliko je osoba prošlo pored njega, no nisu se zaustavile. To su bili ljudi koji su zauzimali važne društvene položaje, no nisu u sebi gajili stvarnu brigu za opće dobro. Nisu bili spremni odvojiti nekoliko minuta na zbrinjavanje ozlijeđenoga, niti na dozivanje pomoći. Samo je jedna osoba prišla izranjenom muškarcu te se osobno brinula za njega, utrošivši čak i vlastiti novac kako bi mu pomogla. Dao mu je i nešto za što se danas čvrsto držimo: svoje vrijeme. Naravno, i Samarijanac je imao svoje planove, obaveze, potrebe i želje, no ipak je mogao sve to ostaviti sa strane kada je prepoznao čovjeka u nevolji. Iako mu je taj čovjek bio potpuni stranac, i kao takvog vidio ga je kao nekoga tko zaslužuje njegovo vrijeme i pažnju.²⁶ Svojim je djelima Samarijanac pokazao da je postojanje svakog pojedinca duboko povezano s drugima, odnosno da život nije samo vrijeme koje prolazi, nego vrijeme za interakciju, prilika učiniti se bližnjim.²⁷

Ova nam prispodoba predstavlja osnovnu odluku koju svatko od nas treba donijeti kako bismo mogli obnoviti svoj ranjeni svijet. Budući da smo suočeni s toliko boli i patnje, naš je jedini put oponašati Samarijanca, jer bi nas svaka druga odluka učinila ili jednima od razbojnika ili jednima od onih koji su prolazili, ne pokazujući suosjećanje za stranca. Ona nam također pokazuje kako su zajednicu sposobni obnoviti muškarci i žene koji se poistovjećuju s ranjivošću drugih, koji odbijaju stvaranje društva koje isključuje, te umjesto toga podižu pale radi općeg dobra.²⁸

Možemo primijetiti da se prispodoba ne upušta u apstraktno moraliziranje, niti je njezina poruka samo društvena i etička. Ona nam govori o bitnom i nerijetko zaboravljenom aspektu naše ljudskosti: stvoreni smo za ispunjenje koje se može pronaći samo u ljubavi. Ne možemo biti ravnodušni prema patnji i ne možemo nikome dopustiti da ide kroz život kao izopćenik. Umjesto toga, trebali bismo se osjećati ponukanima da izađemo iz vlastite ugone i dopustiti da nas ljudska patnja promijeni – to je smisao dostojanstva.²⁹

²⁵ Usp. FRANJO, *Fratelli Tutti. Encyclical Letter On Fraternity And Social Friendship*, 2020. Dostupno na: https://www.vatican.va/content/francesco/en/encyclicals/documents/papa-francesco_20201003_enciclica-fratelli-tutti.html#_ftn53 br. 57-59. (30. 5. 2022.)

²⁶ Usp. *isto*, br. 63.

²⁷ Usp. *isto*, br. 66.

²⁸ Usp. *isto*, br. 67.

²⁹ Usp. *isto*, br. 68.

Prije ili kasnije, svatko će se od nas susresti s osobom koja pati - a danas ih je sve više - i svatko od nas mora odlučiti hoće li biti Samarijanac ili ravnodušni promatrač. Potražimo druge i prigrlimo svijet kakav jest, bez straha od boli ili osjećaja nedostatnosti, jer ćemo upravo tamo otkriti svu dobrotu koju je Bog usadio u ljudska srca. Poteškoće koje se čine prevelikima u stvari su prilika za rast, a ne isprika za predaju koja može dovesti samo do prihvaćanja nepravednih situacija.³⁰

Na kraju, sam nam Isus govori: *bio sam stranac, a vi ste me primili*; (Mt 25, 35). On je mogao izgovoriti te riječi jer je imao otvoreno srce, bio je osjetljiv na poteškoće drugih. Sveti nas Pavao pak potiče da se radujemo s radosnima, a plačemo sa zaplakanima (usp. Rim 12, 15). Kada naša srca to čine, ona su sposobna poistovjetiti se s drugima, bez obzira gdje su rođeni ili odakle dolaze. U tom procesu doživljavamo druge kao svoje vlastito tijelo.³¹ Za kršćane ove riječi imaju još dublje značenje – one nas tjeraju da prepoznamo samog Krista u svakom od naše napuštene braće i sestara!³² Dijete koje ćemo možda udomiti ili posvojiti, bliže nam je nego li naše vlastito tijelo, ukoliko u njemu ili njoj prepoznamo samoga Boga.

1.4. POSVAJANJE U GRČKO-RIMSKOM SVIJETU

Za razliku od formule posvajanja na drevnom Bliskom istoku, posvajanje u grčko-rimskom svijetu prvog stoljeća kodificirano je u rimskom pravu. Iz tog nam je razloga poznatije kako je posvajanje utjecalo na tadašnje društvo. Prema rimskom pravu, baš kao i na drevnom Bliskom istoku, posvajanje se događalo u svrhu održavanja obiteljske loze, a ne radi posvojenika.³³

Posvojenik je bio odvojen od svog prethodnog društvenog stanja gdje je, primjerice, mogao biti rob ili sluga, te je smješten u novu obitelj kojoj je na čelu *paterfamilias* – otac, glava obitelji, koji na temelju svoje očinske vlasti (*patria potestas*) ima ovlasti nad pripadnicima svoje obitelji. On bi tako započeo novi život, a ukoliko bi imao dugove, oni bi bili poništeni plaćanjem duga od strane nove obitelji. *Paterfamilias* bi od sada bio odgovoran za svu posvojenikovu imovinu, dugove i stečevine te ima pravo na discipliniranje posvojenika i kontrolu nad njegovim odnosima.

³⁰ Usp. *isto*, br. 78.

³¹ Usp. *isto*, br. 84.

³² Usp. *isto*, br. 85.

³³ Usp. A. N. HARTMAN, *Our Adoption By God. God's Plan from Eternity Past: How it relates to theology and church practice*, 4.

Istovremeno, *paterfamilias* preuzima odgovornost nad svim radnjama posvojenika i daje mu sigurnost i podršku.³⁴

Posvojenik bi preuzeo obiteljsko ime, no veze između članova obitelji koje su se formirale kroz posvajanje odnosile su se samo na muškarce, te se obiteljski autoritet – *potestas* – prenosio samo na muškarce. Tako bi muškarac koji posvaja postao zakonitim ocem posvojenika, no njegova žena ne bi postala zakonitom majkom. Očiti društveni efekt koji je iz ovoga proizlazio bio je taj da su većina posvojenika bili muškarci. Koristeći riječ muškarac umjesto dijete ili pak dojenče nije slučajno. U rimskoj se praksi posvajanja obično izabirao mladić koji je dokazao svoju vrijednost i hrabrost te time potvrdio da je sposoban biti nasljednik. Djeca su se tek morala dokazati, a dojenčad bi, nažalost, mnogo puta i umrla prije nego bi dosegla adolescenciju. Stoga je posvajanje djeteta predstavljalo svojevrstan rizik za obitelj, a jer se obiteljski autoritet prenosio samo preko muškaraca, posvajanje žena nije bilo poželjno.³⁵

Ipak, rimska kultura nije posjedovala koncept da se nečiji genetski materijal morao održavati kako bi obitelj nastavila 'živjeti'. Za posvajanje čak možemo reći da je imalo legendarno mjesto u rimskom društvu te je tako bilo sveprisutno u rimskom mentalitetu. Prema legendi, Rim je utemeljen na posvajanju - njegovi osnivači, Romul i Rem, bili su siročad koju je udomila vučica. Rimljanin bi se na to podsjetio, ulazeći na forum u 3. stoljeću prije Krista, pred kipom vučice koja doji osnivače njegova grada.³⁶ Najpoznatiji povijesni primjer posvajanja u Rimu jest posvajanje prvog rimskog cara Augusta od strane Julija Cezara. Budući da Julije Cezar nije imao vlastitih sinova, Augusta je u oporuci imenovao svojim nasljednikom.³⁷

1.5. TEOLOGIJA POSVOJENJA SVETOGA PAVLA

U ovome je kontekstu grčko-rimskog svijeta prvog stoljeća, u židovskim sinagogama, osnovana novozavjetna zajednica Crkve. Sveti je Pavao, sa svojim legalističkim židovskim naslijeđem, govorio Crkvi u grčko-rimskom svijetu o novom identitetu vjernika kao djece Božje. Ako je društvena stvarnost i praksa posvojenja u rimskom svijetu bila takva da je dovodila do

³⁴ Usp. F. LYALL, Roman Law In The Writings Of Paul - Adoption, u: *Journal of Biblical Literature* 88(1969.)4, 466.

³⁵ Usp. A. N. HARTMAN, *Our Adoption By God. God's Plan from Eternity Past: How it relates to theology and church practice*, 9.

³⁶ Usp. *isto*, 8.

³⁷ Usp. *Kako je Oktavijan postao car?* Dostupno na: <https://edutorij.e-skole.hr/share/proxy/alfresco-noauth/edutorij/api/proxy-guest/b88147f5-89c2-4d38-8554-d7c30dbbb32c/kako-je-oktavijan-postao-car.html> (30. 5. 2022.)

promjene statusa, imena i dužnosti posvojenika, vidimo kako je to mogla biti primjerena metafora za Pavlovo razumijevanje onoga što se događa kada osoba prihvati evanđelje.³⁸

Doista, slično su iskustvo resocijalizacije dijelili i rani kršćani čije obraćenje Pavao prikazuje upotrebom novog termina – *huiiotheisa* (υιοθεσία, ας, ή).³⁹ Grčka se riječ *huiiothesia* može doslovno prevesti izrazom 'postavljanje za sina', i premda Pavlova teološka uporaba pojma posvajanja proizlazi iz činjenice da Bog Izraela naziva sinom, nesumnjivo je rimski običaj posvajanja utjecao na donošenje određenih zaključaka koji su se odnosili na položaj kršćanina prije bez Boga i poslije s Bogom.⁴⁰ Njihova ih je nova vjera učinila Božjom djecom kroz posinjenje – postati kršćanin značilo je biti posvojen u novu obitelj.⁴¹ Evanđelje time postaje još skandaloznije - što potpunije i dublje razumijemo što stvarnost našeg novog položaja u Božjoj obitelji uistinu znači i kako utječe na naše odnose sa svijetom, ljudima i samim Bogom.⁴²

1.5.1. Nova obitelj

U Novom zavjetu susrećemo novi tip božanski uređene obitelji. Za razliku od dobro definirane obitelji grčko-rimskog svijeta, ovdje vidimo obitelj utemeljenu na krštenju i ispovijedi vjere u Krista Gospodina. To je teološka slika otkupljenja na koje nas upućuje Stari zavjet, a zrcali se u tadašnjoj društvenoj strukturi. Ipak, ona je i mnogo više. Nova obitelj uključuje ne samo muškarce, nego i žene, pogane i strance. U njoj ne postoji ekskluzivno pravo prvorođenca, nego svi jednako sudjeluju u obiteljskoj baštini.⁴³

Za prve je kršćane, zbog njihova obraćenja i pripadnosti novoj, božanskoj obitelji, Bog djelovao kao pravi i apsolutni *paterfamilias*, te je ta nova odanost zamijenila sve drugo. Takva se društvena promjena, odnosno pomak u odanosti, nije mogao svugdje promatrati u pozitivnom svjetlu. Naime, patrijarhalno je kućanstvo grčko-rimskog svijeta, a osobito *paterfamilias*, bilo poznato po strogom odgoju i disciplini, te održavanju apsolutnog autoriteta. Tako lako možemo

³⁸ Usp. A. N. HARTMAN, *Our Adoption By God. God's Plan from Eternity Past: How it relates to theology and church practice*, 11.

³⁹ Usp. T. BURKE, *Pauline Adoption: A Sociological Approach*. Dostupno na: https://biblicalstudies.org.uk/pdf/eq/2001-2_119.pdf 133. (30. 5. 2022.)

⁴⁰ Usp. I. T. BLAZEN, Spasenje, u: *Biblijski pogledi* 9(2001.)1-2, 98.

⁴¹ Usp. T. BURKE, *Pauline Adoption: A Sociological Approach*, Dostupno na: https://biblicalstudies.org.uk/pdf/eq/2001-2_119.pdf 124. (30. 5. 2022.)

⁴² Usp. A. N. HARTMAN, *Our Adoption By God. God's Plan from Eternity Past: How it relates to theology and church practice*, 12.

⁴³ Usp. *isto*, 12.

uvidjeti kako pomak u odanosti, posebno u okolnostima kada se obraćenje odvijalo bez ili čak protiv volje *paterfamiliasa*, može predstavljati izazov njegovom autoritetu.⁴⁴

Rimska je obiteljska zajednica bila temeljna jedinica rimskog društva te primarni kontekst za društvenu, vjersku, političku i ekonomsku sigurnost. Svaka je obitelj imala svoj kult koji se prenosio generacijama, a posvojenik bi postajao dio tog kulturnog štovanja. Iz toga se razloga kršćanski kult te jezik obitelji i bratstva u ranokršćanskim zajednicama počeo smatrati napadom na temelje rimskoga društva.⁴⁵ Iako su, religiozno govoreći, grčko-rimske religije bile u svojoj biti sinkretističke te su tolerirale, pa čak i asimilirale druge bogove u svoj vjerski sustav, obitelj je predstavljala nepovrediv sustav vrijednosti – toliko da je njezin raspad bio jednak odbacivanju društvenog poretka. Stoga možemo uvidjeti problematiku kršćanskog govora o 'djeci Božjoj', njihovom pripadanju 'Božjoj obitelji' te sumnjičavost rimskog društva prema kršćanskome pokretu koja je proizašla iz toga.⁴⁶

1.5.2. Pavlove poslanice

Vidjeli smo da nam sveti Pavao prvi donosi pojam posvojenja, odnosno posinjenja (Gal 4, 4-6, Ef 1, 4-6, Rim 8, 15; 23, 9-4). U svojim poslanicama, on proširuje dubinu onoga što znači biti dijete Božje i kako to nebesko posvajanje vjernika zauvijek mijenja naše odnose, kako na nebu, tako i na zemlji. Koristeći riječ *huiothesia* (υιοθεσία, ας, ή), prevedenu sa 'posinjenje', želi prenijeti ideju da kršćansko sinovstvo ovisi o posvajanju.⁴⁷

U poslanici Rimljanima upućuje poruku svojim čitateljima kako su spašeni od ropstva i tako posvojeni u Božju obitelj, što im donosi određena prava i privilegije. Bili smo robovi svoga tijela i svijeta, no Bog je poslao svoga Sina kako bi po njemu primili posinjenje. Tako čitatelj saznaje kako može klicati: *Abba! Oče!* baš kao što je to nekoć činio Isus u Getsemanskome vrtu. (usp. Mk 14, 36) Pavao nam pokazuje kako je Bog posvojio Izrael kao svoga sina, čemu svjedočimo u Knjizi Izlaska, a u poslanici Efežanima dalje razrađuje posvojenje svih nas koje je Bog predodredio i prije postanka svijeta. To nam pokazuje koliko je blagoslov posinstva neprocjenjiv – kao pojedinci možemo biti motivirani brinuti se za potrebite jer suosjećamo s njima, no samo roditelj odlučuje

⁴⁴ Usp. T. BURKE, *Pauline Adoption: A Sociological Approach*, 125.

⁴⁵ Usp. *isto*, 121-123.

⁴⁶ Usp. *isto*, 126.

⁴⁷ Usp. A. N. HARTMAN, *Our Adoption By God. God's Plan from Eternity Past: How it relates to theology and church practice*, 22.

osigurati svoju djecu i prije nego se rode.⁴⁸ U svojoj nas je ljubavi, Bog Otac, po svome Sinu, odredio za posinstvo. Njemu smo po krstu pritjelovljeni i u njemu smo posvojeni kao Božji sinovi i kćeri.⁴⁹

Sve to nismo ničime zaslužili, već to proizlazi iz Božje ljubavi prema nama. Milost je ničim zaslužena pomoć koju nam Bog daje kako bismo postali njegovi sinovi i kćeri. Tako više nismo robovi, nego djeca, a jer smo djeca, onda smo i baštinici po Bogu:

Ta ne primiste duh robovanja da se opet bojite, nego primiste Duha posinstva u kojem kličemo: »Abba! Oče!« Sam Duh susvjedok je s našim duhom da smo djeca Božja; ako pak djeca, onda i baštinici, baštinici Božji, a subaštinici Kristovi, kada doista s njime zajedno trpimo, da se zajedno s njime i proslavimo. (Rim 8, 15-17)

Zbog toga je ovo posvojenje, odnosno posinjenje, neizmjereno veće od onog ljudskog - ono nam daje sudioništvo u božanskoj naravi, vodi nas život vječni. Ipak, to ne znači da ne treba ustrajati u oponašanju te ljubavi. Katekizam nas opominje da taj čisti dar posinjenja zahtijeva s naše strane trajno obraćenje i novi život. Trebamo imati želju i volju postati slični Bogu, a to znači paziti da u sebi uvijek nosimo obilježje dobrote Oca nebeskoga.⁵⁰ Za neke to može značiti upravo darivanje sebe u ljubavi prema strancu. To ne ostaje samo u primjerima Staroga Zavjeta – i danas se Bog proslavlja kroz roditelje udomitelje i roditelje posvojitelje. Posvajanje i udomljavanje odaju počast Božjem karakteru koji je Bog napuštenih, odbačenih i slabih.

Na tragu do sada napisanog, a svjesni krhkosti međuljudskih odnosa, porasta rastave brakova, potreba udomljavanja i posvajanja djece bez prilagođene roditeljske skrbi postaje novi izazov djelovanja među ljudima koje ima božansku kvalitetu, to jest udomiti ili posvojiti stranca. Sami čini udomljavanja i posvajanja su čini kojima se obogaćuju obje strane, to jest oni koji udomljavaju ili posvajaju, ali isto tako i oni koji su udomljeni ili posvojeni. Kako bi se to postiglo potrebno je s jasnoćom naviještati Radosnu vijest, Radosnu vijest Božjeg posinovanja u Isusu Kristu.

⁴⁸ Usp. isto, 20.

⁴⁹ HRVATSKA BISKUPSKA KONFERENCIJA, *Katekizam Katoličke Crkve*, Zagreb, 2016., br. 2798.

⁵⁰ HRVATSKA BISKUPSKA KONFERENCIJA, *Katekizam Katoličke Crkve*, Zagreb, 2016., br. 2784.

2. Posvajanje i udomljavanje

2.1. RAZLIKOVANJE POJMOVA

Iako su početni koraci isti, te je kod oba pojma, posvajanje i udomljavanje, u pitanju zaštita djece bez odgovarajuće roditeljske skrbi, razlika između ovih pojmova je velika.

Posvajanje je poseban oblik obiteljsko-pravnog zbrinjavanja i zaštite djeteta bez odgovarajuće roditeljske skrbi kojim se stvara trajni odnos roditelja i djeteta, a regulirano je *Obiteljskim zakonom*, i to u Četvrtom dijelu – Posvojenje, u člancima 180. do 217⁵¹. Između posvojitelja i njegovih srodnika te djeteta i njegovih potomaka nastaje neraskidiv odnos srodstva te sva prava i dužnosti koja iz toga proizlaze. Osobe koje žele posvojiti podnose zahtjev Centru za socijalnu skrb uz izjavu o namjeri posvajanja. Centar će potom provesti stručnu procjenu podobnosti te prikladnosti za posvojitelje. Nakon procjene, potencijalni će posvojitelji sudjelovati u programu stručne pripreme za posvajanje, poslije čega će Centar dati svoje stručno mišljenje. Potencijalni se posvojitelji ta da upisuju u registar te će Centar iz registra izabrati onog potencijalnog posvojitelja koji je najprikladniji za određeno dijete. Posvajanje je zasnovano donošenjem *Rješenja o posvajanju*.⁵²

Za razliku od posvajanja, udomljavanje je privremeni oblik skrbi kojim se korisniku, djetetu ili odrasloj osobi, osigurava smještaj i skrb u udomiteljskoj obitelji.⁵³ Što se tiče samog djeteta, njemu je potrebno osigurati odrastanje u obiteljskom okruženju uz pružanje brige, dok se ne stvore uvjeti za njegov povratak u biološku obitelj ili se ne donese odluka o drugom obliku skrbi za dijete. Obveze i prava udomitelja su ograničena s obzirom na obveze i prava bioloških roditelja te se od udomitelja očekuje komunikacija s biološkim roditeljima, kao i suradnja sa stručnim radnicima Centra za socijalnu skrb. Djetetovim se biološkim roditeljima nastoje poboljšati životni uvjeti i roditeljske vještine kako bi ponovno mogli preuzeti brigu o svojoj djeci.⁵⁴ Odrasle osobe koje se smještaju u udomiteljske obitelji najčešće su nemoćne osobe starije životne dobi te osobe s

⁵¹ Usp. ADOPTA – UDRUGA ZA POTPORU POSVAJANJU, *Postupak posvojenja*. Dostupno na: <https://www.adopta.hr/potencijalni-posvojitelji/postupak-posvojenja.html> (6. 8. 2022.)

⁵² Usp. CENTAR ZA PRUŽANJE USLUGA U ZAJEDNICI KLASJE, *Posvojenje i udomljavanje*. Dostupno na: <https://klasje.hr/posvanje-i-udomljavanje/> (6. 8. 2022.)

⁵³ Usp. CENTAR ZA SOCIJALNU SKRB ZAGREB, *Udomiteljstvo*. Dostupno na: <https://www.czss-zagreb.hr/djelatnosti/udomiteljstvo> (6. 8. 2022.)

⁵⁴ Usp. CENTAR ZA PRUŽANJE USLUGA U ZAJEDNICI KLASJE, *Posvojenje i udomljavanje*. Dostupno na: <https://klasje.hr/posvanje-i-udomljavanje/> (6. 8. 2022.)

tjelesnim, osjetilnim, intelektualnim ili mentalnim oštećenjem.⁵⁵ Zainteresirani za udomljavanje trebaju podnijeti zahtjev Centru za socijalnu skrb za izdavanje dozvole za obavljanje udomiteljstva. Centar zatim provodi postupak procjene ispunjavanja uvjeta za pružanje udomiteljstva, a nakon zadovoljavanja istih potencijalni udomitelji trebaju proći osposobljavanje za udomitelje. Nakon toga Centar izdaje rješenje o dozvoli za obavljanje udomiteljstva te se udomitelj upisuje u registar.⁵⁶ Prema odluci Hrvatskog sabora o proglašenju *Zakona o izmjenama i dopunama Zakona o udomiteljstvu iz 2022. godine*, dozvola za obavljanje udomiteljstva vrijedi tri godine.⁵⁷

2.2. POSVAJANJE

Govor o lošoj demografskoj slici zapadnih zemalja može nas dovesti do zaključka kako je premalo djece u tim zemljama, a još više da nema napuštene, ostavljene i zanemarene djece. Prema tome, svaki bi govor o posvajanju bio suvišan, no stanje je drugačije. Postoji velik broj djece koja se nalaze izvan obitelji, pa tako tema i praksa posvajanja postaju izraz društvene hitnosti. Kršćani ovdje trebaju biti osobito uključeni, budući da je učiniti se bližnjima onima koji su nas najpotrebniji realizacija evanđeoskog načela.⁵⁸

Posvajanje predstavlja složen proces planiranja i zasnivanja obitelji u pravnom, psihološkom i socijalnom smislu.⁵⁹ U pravnome smislu danas smo svjedoci kontradiktornosti određenih zakonodavstava koja se sastoji u, s jedne strane, odobravanju pobačaja, a s druge, u ozakonjenju umjetne oplodnje. Dok jedan čin sadržava ubojstvo djece, a drugi dovodi do stvaranja ili proizvodnje djece, oba su čina u svojoj srži protu-dječja. Oni uništavaju dostojanstvo djeteta te se protive njihovim temeljnim pravima. Sve ovo upućuje na zbunjenost suvremene civilizacije pred slučajem djece bez odgovarajuće roditeljske skrbi. Kada bi stavili dijete u središte svega, upravo bi se taj teški izazov neželjene plodnosti i neželjene neplodnosti mogao riješiti praksom posvajanja i u korist djeteta, ali i u korist bioloških i potencijalnih roditelja.⁶⁰

⁵⁵ Usp. CENTAR ZA SOCIJALNU SKRB ZAGREB, *Udomiteljstvo*. Dostupno na: <https://www.czss-zagreb.hr/djelatnosti/udomiteljstvo> (6. 8. 2022.)

⁵⁶ Usp. CENTAR ZA PRUŽANJE USLUGA U ZAJEDNICI KLASJE, *Posvojenje i udomljavanje*. Dostupno na <https://klasje.hr/posvanje-i-udomljavanje/> (6. 8. 2022.)

⁵⁷ Usp. NARODNE NOVINE, *Zakon o izmjenama i dopunama Zakona o udomiteljstvu*. Dostupno na: https://narodne-novine.nn.hr/clanci/sluzbeni/2022_02_18_184.html (6. 8. 2022.)

⁵⁸ Usp. Š. BILOKAPIĆ, Temeljne etičke vrednote i načela u posvajanju, u: *Crkva u svijetu* 53(2018.)2, 196-197.

⁵⁹ Usp. M. LAKLIJA, T. ZURAK, Proces pripreme djeteta za posvojenje iz perspektive stručnjaka, u: S. B. KOKORIĆ (ur.), *Posvojenje – različite perspektive, isti cilj*, Zagreb, 2019., 8.

⁶⁰ Usp. Š. BILOKAPIĆ, *Temeljne etičke vrednote i načela u posvajanju*, 197.

U Hrvatskoj se institut posvajanja razvija sa sve većim naglaskom na jačanje prava djeteta u procesu posvajanja.⁶¹ Prema Konvenciji o pravima djeteta, dijete treba rasti u obiteljskoj sredini, u ozračju sreće, ljubavi i razumijevanja.⁶² Dakle temeljno je pravo djeteta da se rodi i raste u vlastitoj obitelji, što je neophodno za njegov rast i razvoj, i što ga priprema na samostalan život gdje će, kao odrasla osoba, na jedinstven način doprinijeti svojoj društvenoj zajednici. Nažalost, životne su situacije nepredvidive i mnoge od njih dovode do djece bez odgovarajuće obiteljske skrbi.

2.2.1. Dati djetetu obitelj

Crkveno Učiteljstvo poziva i ohrabruje na posvajanje djece i prihvaćanje te iste djece u duhu vjere, što onda preuzima ulogu autentičnog apostolata obitelji. To vraća dostojanstvo vezi koja je bila razdvojena: supružnicima koji nemaju djece i djeci koja nemaju roditelje. Ipak, dužnost je Crkve naviještati, gdje god je to moguće, pravo djeteta da odrasta u svojoj biološkoj obitelji, s najvećom mogućom podrškom svih odgovornih.⁶³

Ukoliko se radi o djetetu koje je bez odgovarajuće roditeljske skrbi postoji svojevrsna hijerarhija prednosti što se tiče osoba koje bi trebale posvajati i odgajati dijete. Prednost najprije ima ona obitelj koja je slična djetetovoj vlastitoj obitelji, potom heteroseksualni bračni par, u rijetkim situacijama samci, a nikada istospolni parovi.⁶⁴

U Hrvatskoj je, u travnju 2021. godine, Ministarstvo rada, mirovinskog sustava, obitelji i socijalne politike uložilo žalbu na presudu Upravnog suda u Zagrebu koji je istospolnom paru omogućio pristup postupku procjene za posvajanje, a u svibnju 2022. godine Visoki je upravni sud presudio da istospolni parovi u Hrvatskoj mogu zajedno pristupiti procjeni za posvojitelje i ne smiju biti diskriminirani temeljem svoje seksualne orijentacije. Time se, zaključuje istospolni par, potvrdilo njihovo pravo na obiteljski život.⁶⁵ No, moramo razlikovati pravo djeteta od prava na

⁶¹ Usp M. LAKLIJA, T. ZURAK, *Proces pripreme djeteta za posvojenje iz perspektive stručnjaka*, 8.

⁶² Usp. UNICEF, *Konvencija o pravima djeteta*, Dostupno na: https://www.unicef.hr/wp-content/uploads/2017/05/Konvencija_20o_20pravima_20djeteta_full.pdf (6. 8. 2022.)

⁶³ Usp. FRANJO, *Relatio finalis, The Vocation And Mission Of The Family In The Church And In The Contemporary World*, 2015. Dostupno na: https://www.vatican.va/roman_curia/synod/documents/rc_synod_doc_20151026_relazione-finale-xiv-assembly_en.html br. 65. (6. 8. 2022.)

⁶⁴ Usp Š. BILOKAPIĆ, *Temeljne etičke vrednote i načela u posvajanju*, 210.

⁶⁵ Usp. DUGINE OBITELJI, *Odbijena žalba Ministarstva: istospolni parovi u Hrvatskoj mogu zajedno pristupiti procjeni za posvojitelje!* Dostupno na: <https://www.dugineobitelji.com/odbijena-zalba-ministarstva-istospolni-parovi-u-hrvatskoj-mogu-zajedno-pristupiti-procjeni-za-posvojitelje/> (6. 8. 2022.)

dijete. O ovome se drugom pravu često govori u praksi posvajanja i zato je potrebno, radi dobra djeteta, neprekidno isticati da ne postoji pravo na dijete, nego samo djetetova prava. Dijete koje je bez odgovarajuće obiteljske skrbi, od zajednice ima pravo tražiti da mu se dodijeli druga obitelj, a obveza je zajednice dodijeliti mu obitelj koja je za njega najbolja, odnosno heteroseksualni bračni par. Djetetovu potrebu za figurama oca i majke ne mogu, na odgovarajući način, zadovoljiti istospolni parovi. Argumentacija u slučaju zahtjeva istospolnih parova za posvajanjem djece implicira nepostojeće pravo na dijete. Koliko god istospolni ambijent bio prožet ljubavlju i krepostima, on djetetu uskraćuje majčinsku nježnost ili očinsku zaštitu. Osim što to nije u interesu djeteta, možemo reći i da dijete prolazi kroz dvostruko ranjavanje – onda kada ga napuštaju biološki roditelji i onda kada ga se prisiljava da bude dijete roditelja koji su nesvakidašnji i neprirodni. To će dovesti dijete da se kad-tad zapita zašto su njegovi roditelji različiti od roditelja druge djece. Stoga nakana da se dijete da istospolnom paru dokazuje tretiranje djeteta kao objekta, a ne subjekta posvajanja.⁶⁶

Odluku o posvajanju uvijek mora motivirati prevladavajući interes djeteta, a papa Franjo podsjeća da djeca imaju pravo odrastati u obitelji s ocem i majkom.⁶⁷ Katekizam, iako prvenstveno govori o biološkoj obitelji, neizravno sažima djetetova prava koja se moraju poštivati u kojoj se god situaciji dijete nalazilo:

*Dijete nije neki dug, nego dar. “Najuzvišeniji dar braka” jest ljudska osoba. Dijete se ne može smatrati objektom vlasništva, čemu bi moglo voditi priznavanje nekoga tobožnjeg “prava na dijete”. Na tom području samo dijete posjeduje istinska prava, to jest “da bude plod posebnog čina bračne ljubavi svojih roditelja, kao i pravo da bude poštivano kao osoba od trenutka svoga začeća”.*⁶⁸

2.2.2. Posvajanje starijeg djeteta

Interes za posvajanjem djece starije dobi znatno je manji. U istraživanju koje je provela udruga *Adopta*, samo je 10% potencijalnih posvojitelja spremno posvojiti dijete starije od 6 ili 7 godina, dok toj dobnoj kategoriji pripada najveći broj djece – njih čak 88.3%, na čijoj su strani

⁶⁶ Usp. Š. BILOKAPIC, *Temeljne etičke vrednote i načela u posvajanju*, 211-214.

⁶⁷ Usp. FRANJO, *Relatio finalis, The Vocation And Mission Of The Family In The Church And In The Contemporary World*, 2015. Dostupno na: https://www.vatican.va/roman_curia/synod/documents/rc_synod_doc_20151026_relazione-finale-xiv-assemblea_en.html br. 65. (6. 8. 2022.)

⁶⁸ HRVATSKA BISKUPSKA KONFERENCIJA, *Katekizam Katoličke Crkve*, Zagreb, 2016., br. 2378

ispunjene pretpostavke za posvajanje. Postoje razne teškoće koje potencijalni posvojitelji teže prihvaćaju, a to su: teškoće vezane za djetetovu prošlost, posljedice djetetova prethodnog smještaja, postojanje različitih strahova i drugih okolnosti posvojitelja, teškoće koje proizlaze iz nedovoljno razvijenog sustava podrške i nedostatnog informiranja potencijalnih posvojitelja te otpor od strane članova biološke obitelji ili udomitelja. U Hrvatskoj se nerijetko ističe nezadovoljstvo povezano s dugotrajnim procesom realizacije posvajanja, no profesionalna praksa pokazuje da postoji određeni broj djece na čijoj su strani ispunjene pretpostavke za posvajanje, a stručnjaci im ne uspijevaju pronaći posvojitelje. Ta djeca ulaze u skupinu tzv. teže posvojive djece, gdje se najčešće, kao otežavajuće okolnosti za realizaciju posvajanja spominju: starija dob djeteta, rasna ili etnička pripadnost, prisutnost braće ili sestara koji se zajedno posvajaju, prisutnost tjelesnih, intelektualnih ili emocionalnih teškoća u razvoju djeteta, HIV pozitivna djeca, visoko traumatizirana djeca, djeca koja su često mijenjala smještaj i slično. Zadnjih je godina zamijećen porast broja parova koji se odlučuju za posvajanje takve djece, a razlozi su sve veća neplodnost parova te sve manji broj novorođenčadi i vrlo male djece na čijoj su strani ispunjene pretpostavke za posvajanje.⁶⁹

Posvajanje starije djece svakako zahtijeva drugačiju pripremu, a različita istraživanja potvrđuju da je starija dob posvojenika povezana s problemima u prilagodbi djeteta. Ovo nije iznenađujuće, budući da starija djeca češće iskuse veći broj izmjena smještaja i druga traumatska iskustva, što dovodi do različitih emocionalnih i ponašajnih problema. S tim traumatskim iskustvima dijete dolazi i u svoju novu, posvojiteljsku obitelj.⁷⁰ Strah posvojitelja koji si postavljaju pitanja hoće li im se dijete svidjeti i hoće li njih same dijete prihvatiti te njihova zabrinutost oko uspostave odnosa privrženost i bliskosti je normalna, no mnogi ljudi smatraju da što je dijete starije, ono je formirana osoba čije karakteristike godinama postaju sve više nepromjenjive. Ovaj stav nije opravdan, budući da su ljudi skloni gledati na svoj osobni razvoj, promjene i sazrijevanje kao trajni proces, te su svjesni kako su se njihova vlastita razmišljanja i vrijednosti mijenjala tijekom odrastanja.⁷¹

⁶⁹ Usp. S. BLAŽEKA KOKORIĆ, I. JURIC, Iskustva stručnjaka o posvojenju djece starije životne dobi, u: S. BLAŽEKA KOKORIĆ (ur.), *Posvojenje – različite perspektive, isti cilj*, Zagreb, 2019., 62-64.

⁷⁰ Usp. *isto*, 65.

⁷¹ Usp. M. MARČETIĆ-KAPETANOVIĆ, Posvojenje starijeg djeteta, u: D. MALEŠ (ur.), *Kako smo postali obitelj. Posvojenje-dio moje priče*, Zagreb, 2015., 61.

Ta prethodna traumatska iskustva kočiti će proces uspostave odnosa privrženosti, stoga je važno da posvojitelji prepoznaju da su djeca koja dolaze u posvojiteljsku obitelj često nepovjerljiva. Također, teško je predvidjeti koliko će vremena biti potrebno za uspostavu privrženosti, stoga posvojitelji ne bi trebali misliti kako je proces neuspješan ukoliko duže traje niti bi ga trebali požurivati.⁷² Taj proces okvirno sadrži pet specifičnih faza⁷³:

1. Razdoblje medenog mjeseca: dijete se ponaša kao gost; ovo razdoblje karakterizira gotovo savršeno ponašanje djeteta.
2. Ispitivanje granica: dijete mijenja svoje ponašanje i testira granice da vidi koliko je potrebno da opet bude odbačeno. Ovo razdoblje zapravo karakterizira djetetovo tugovanje zbog gubitka prethodnih socijalnih veza, iako ga ono samo možda neće najbolje shvatiti niti moći izreći.⁷⁴ Jer je izgubilo prethodnu obitelj, posvojeno će dijete pokušati okončati novi odnos s posvojiteljima zbog straha da ni nova obitelj neće biti trajna.⁷⁵
3. Otrežnjenje: posvojitelji uočavaju svu težinu situacije te joj se pokušavaju prilagoditi.
4. Hvatanje u koštac s problemima: dijete još uvijek testira posvojitelje, ali su oni naučili bolje kontrolirati stvari.
5. Kvalitetne interakcije: uspostavljen dobar radni model funkcioniranja nove obitelji.

Sve ovo zahtijeva veliku količinu strpljenja od strane posvojitelja, njihovu suradnju sa stručnjacima, realistična očekivanja te prihvaćanja djeteta onakvog kakav jest, sa sposobnošću da se djetetovi negativni osjećaji i ponašanja koja proizlaze iz toga odijele od njegove osobe. Isto tako, vrlo je bitno da stručnjaci pruže edukaciju o posvajanju djece, a potencijalni posvojitelji da ju prihvate. Međusobna potpora članova šire obitelji, prijatelja, drugih posvojitelja i stručnjaka pomaže izgrađivanju stabilne socijalne mreže podrške koja djetetu može olakšati cijeli proces posvajanja i učiti da se ono osjeća sigurno i prihvaćeno. Na kraju, posvojitelji moraju biti svjesni da svojim činom mogu izravno utjecati na djetetovu budućnost. Njihova ljubav i odgoj djeteta mogu mu dati snagu da se s budućim životnim krizama nosi zdravo i zrelo, da raste u sigurnom

⁷² Usp. *isto*, 64.

⁷³ Usp. S. BLAŽEKA KOKORIĆ, J. BIROVLJEVIĆ, *Posvojiteljske obitelji – izazovi prilagodbe i reakcije okoline*, u: D. MALEŠ (ur.), *Kako smo postali obitelj. Posvojenje-dio moje priče*, Zagreb, 2015., 38-39.

⁷⁴ Usp. M. MARČETIĆ-KAPETANOVIĆ, *Posvojenje starijeg djeteta*, u: D. MALEŠ (ur.), *Kako smo postali obitelj. Posvojenje-dio moje priče*, 62.

⁷⁵ Usp. *isto*, 66.

okruženju i tako razvija svoju osobnost, a svoje nedostatke ili traume pretvori u izvor snage i empatije kojima će dalje unaprjeđivati svoju zajednicu.

2.2.3. Psihološke prepreke i koncept otpornosti u posvajanju

Posvojiteljske obitelji te poteškoće prilagođavanja posvojene djece i njihovih roditelja počele su zaokupljati pažnju stručnjaka u šezdesetim godinama prošloga stoljeća. Znanstvenici Schechter i Kirk⁷⁶ među prvima su istaknuli kako posvajanje donosi sa sobom niz rizika vezanih uz prilagođavanje. Posvojena djeca iskazuju eksternalizirane ili internalizirane probleme u ponašanju u većoj mjeri nego njihovi vršnjaci, a rezultati istraživanja ukazuju na češće teškoće mentalnog zdravlja te probleme prilagođavanja poput agresije, krađe, laganja, bježanja od kuće te poteškoća u učenju i hiperaktivnosti. Možemo vidjeti kako prevladava mišljenje da posvojena djeca imaju veći rizik za poteškoće u ponašanju te psihološke i obrazovne probleme u usporedbi s neposvojenom djecom, ali istraživanja također pokazuju kako se većina posvojene djece dobro prilagođava i razvija te daju uvjerljive dokaze kako je upravo posvajanje zaštitni čimbenik u životu djeteta bez odgovarajuće obiteljske skrbi.⁷⁷

U ovom procesu prilagodbe možemo i trebamo naglašavati koncept otpornosti. Naime, osobe koje sudjeluju u procesu posvajanja, točnije biološki roditelj, posvojitelj i posvojeno dijete prolaze kroz proces suočavanja s iskustvom gubitka, a otpornost im, kao takva, omogućuje iskustvo oporavka, prihvatanja, ozdravljenja te radosti i ljubavi. U znanstvenoj literaturi postoji velik broj različitih definicija pojma otpornosti, a najšire je prihvaćeno shvaćanje otpornosti kao pozitivne adaptacije u uvjetima gdje su rizici tako ekstremni da će kognitivne i funkcionalne sposobnosti pojedinca biti oštećene. Za razvijanje otpornosti nužna su dva uvjeta:

1. Izloženost značajnim rizicima ili teškim nedaćama.
2. Postizanje pozitivne adaptacije unatoč tim ugrozama.⁷⁸

Posvajanje tako predstavlja djelotvoran okvir za razvoj otpornosti i smanjivanje rizika za razvoj psihičkih i/ili ponašajnih teškoća djece. U tom razvoju bitno je usredotočiti se na djetetove

⁷⁶ Usp. D. M. BRODZINSKY, Long-term Outcomes in Adoption, u: *The Future of Children* 3(1993.)1, 153-166.

⁷⁷ Usp. V. GRGEC-PETROSI, Obitelj i posvojeno dijete, u: D. MALEŠ (ur.), *Kako smo postali obitelj. Posvojenje-dio moje priče*, Zagreb, 2015., 9-11.

⁷⁸ Usp. M. VRANKO, Primjena koncepta otpornosti u kontekstu posvojenja, u: S. BLAŽEKA KOKORIĆ (ur.), *Posvojenje – različite perspektive, isti cilj*, Zagreb, 2019., 160-162.

snage, odnosno čimbenike i procese koji mu pomažu nositi se s nedaćama. Za otpornost je važna i izgradnja socijalne mreže podrške, kako za pojedinca, tako i za obitelji i zajednicu u cjelini. To uključuje privrženost i bliskost s posvojiteljem, pozitivna i podržavajuća atmosfera u školi – npr. uključivanje djeteta u školske aktivnosti koje im pomažu u izgradnji samopoštovanja, a na kraju i sam djetetov osjećaj usmjerenosti na realizaciju osobnih ciljeva. U krugu posvojiteljske obitelji dijete se treba usmjeriti na pozitivan pristup nedaćama koji uključuje aktivni i optimistični pristup životu. Potrebno je razvijati sposobnost prepoznavanja koristi ili dobrobiti koje su nastale u njegovom životu unatoč nedaćama, što je ključan zaštitni čimbenik, za razliku od usredotočenosti na negativne strane.⁷⁹

2.2.4. Udruge u Hrvatskoj koje su posvećene posvajanju

2.2.4.1. *Adopta – udruga za potporu posvajanju*

Adopta – udruga za potporu posvajanju je nevladina, neprofitna organizacija koju su 15. prosinca 2010. godine osnovali posvojitelji i potencijalni posvojitelji. Njihova je misija da u suradnji sa stručnjacima i stručnjakinjama, institucijama i osobama iz prakse djeluju na stvaranje pozitivnog, ugodnog i podupirućeg okruženja za obitelji nastale posvojenjem, a vizija je društvo u čijem su fokusu djeca i njihova dobrobit te država koja preuzima odgovornost da svako dijete ostvari pravo na svoju obitelj.⁸⁰

Prema Statutu udruge, za ciljeve se navodi sljedeće:

- zauzimanje za prava posvojene djece i mladih te djece i mladih u ranjivim situacijama,
- zauzimanje za prava potencijalnih posvojitelja i posvojitelja,
- potpora i pomoć posvojiteljima, posvojenoj djeci i mladima te potencijalnim posvojiteljima,
- unapređenje pravnog okvira i prakse vezane uz postupak posvojenja i procesa nakon posvojenja,
- senzibiliziranje javnosti za obitelji nastale posvojenjem,
- zaštita djece i mladih u ranjivim situacijama i u riziku od socijalne isključenosti,

⁷⁹ Usp. *isto*, 162-165.

⁸⁰ Usp. ADOPTA – UDRUGA ZA POTPORU U POSVAJANJU, *Adopta- udruga za potporu u posvajanju*, Dostupno na: <https://www.adopta.hr/o-nama/o-adopti.html> (6. 8. 2022.)

- prevencija svih oblika nasilja, diskriminacije, zanemarivanja i zlostavljanja nad i među djecom i mladima (naročito posvojene te djece i mladih u sustavu skrbi),
- prevencija svih oblika ovisnosti kod djece i mladih (naročito posvojene te djece i mladih u sustavu skrbi).⁸¹

U radu udruge *Adopta* možemo naići na raznolike projekte poput *Centar posvojenja* čiji je cilj unapređenje sustava podrške posvojiteljskim obiteljima na području Republike Hrvatske, zatim *ADOPTAonica* s ciljem osiguranja educiranog i podržavajućeg okruženja za posvojenu djecu, mlade i posvojiteljske obitelji te *Adoptino savjetovalište* gdje se želi pružiti aktivna podrška u roditeljstvu i unaprjeđenju roditeljskih kompetencija.⁸²

2.2.4.2. Udruga Na drugi način

Udruga *Na drugi način* je nevladina, neprofitna Udruga građana sa sjedištem u Zagrebu, a djeluje na području Republike Hrvatske. Osnovani su je profesionalci humanističkih profila educirani za rad s ljudima svih dobnih skupina, 5. travnja 2004. godine.⁸³ Svrha udruge je pružanje psihosocijalne i pedagoške podrške djeci, mladima te biološkim i posvojiteljskim obiteljima s ciljem promicanja, razvitka i unapređenja kvalitete življenja i zaštite mentalnog zdravlja pojedinaca, obitelji i zajednice te promicanja odgovornog roditeljstva i osnaživanja bioloških i posvojiteljskih obitelji kroz različite oblike rada i aktivnosti.⁸⁴

Ciljevi udruge su sljedeći:

- unapređenje kvalitete života pojedinaca, grupa i zajednice jačanjem njihovih kompetencija i potencijala,
- pružanje podrške pozitivnom roditeljstvu i jačanju roditeljskih kompetencija,
- poticanje psihosocijalnog i emocionalnog razvoja djece, mladih i obitelji te zaštita i promicanje njihovih prava,

⁸¹ Usp. ADOPTA – UDRUGA ZA POTPORU POSVAJANJU, *Statut*, 2021. Dostupno na: https://www.adopta.hr/images/2022/NOVI_Adopta_Statut_ver_41_1792021_EXE.pdf 4-5. (6. 8. 2022.)

⁸² Usp. ADOPTA – UDRUGA ZA POTPORU POSVAJANJU, *Tekući projekti*, Dostupno na: <https://www.adopta.hr/projekti/tekuci-projekti.html> (6. 8. 2022.)

⁸³ Usp. NA DRUGI NAČIN, *O nama*, Dostupno na: <https://nadruginacin.hr/o-nama/> (6. 8. 2022.)

⁸⁴ Usp. NA DRUGI NAČIN, *Statut*, 2015. Dostupno na: <https://nadruginacin.hr/wp-content/uploads/2020/06/statut-udruge.pdf> 2. (6. 8. 2022.)

- pružanje podrške i pomoći potencijalnim posvojiteljima, posvojiteljima i posvojenoj djeci,
- zalaganje za prava djece sukladno Konvenciji o pravima djeteta Ujedinjenih nacija,
- poboljšanje kvalitete komunikacije i odnosa u obitelji,
- promicanje temeljnih ljudskih prava i sloboda,
- smanjenje nasilja u braku, obitelji, među djecom i mladima, u društvu,
- podizanje javne svijesti o aktualnim problemima (problemu zlostavljanja djece, mladih i nasilja u obitelji, društvu, zajednici...),
- razvoj i promocija posvojenja te stvaranje uvjeta za pravilan psihofizički, socijalni i emocionalni razvoj posvojene djece,
- promicanje izvaninstitucionalnog obrazovanja i cjeloživotnog i interkulturalnog učenja s ciljem osiguravanja stručnog usavršavanja i unapređenja kompetencija članova Udruge i stručne javnosti iz svih područja vezanih uz odgoj, roditeljstvo, posvojenje i rad i komunikaciju s djecom, mladima i obiteljima,⁸⁵
- istraživanja u području psihosocijalnog rada.⁸⁶

Od projekata udruge posebno bi izdvojili Program stručne pripreme posvojitelja *Roditelji na drugi način – Škola za posvojitelje*, koji je namijenjen:

1. potencijalnim posvojiteljima koji su podnijeli zahtjev za obradu i posvojenje djeteta Centru za socijalnu skrb, kao i onima koji o tome razmišljaju,
2. posvojiteljima djece predškolske, školske i adolescentne dobi koji žele unaprijediti roditeljske vještine i steći nova znanja o odgoju djece,
3. stručnjacima koji rade s potencijalnim posvojiteljima i posvojiteljskim obiteljima.

Svrha programa je osnaživanje obitelji kroz stjecanje potrebnih vještina i znanja u obavljanju odgovorne i zahtjevne uloge posvojitelja, pridonosenje boljem razumijevanju problematike posvojenja i potreba posvojene djece, usvajanje znanja i vještina potrebnih za rad stručnjaka s posvojiteljskim obiteljima, razvoj i promocija posvojenja te stvaranje uvjeta za pravilan psihofizički, socijalni i emocionalni razvoj posvojene djece.⁸⁷

⁸⁵ Isto, 3.

⁸⁶ Usp. isto, 3-4.

⁸⁷ Usp. NA DRUGI NAČIN, *Edukacija i priprema (potencijalnih) posvojitelja – Škola za posvojitelje*, <https://nadruginacin.hr/skola-za-posvojitelje/> (6. 8. 2022.)

2.3. UDOMLJAVANJE

U Hrvatskoj se udomiteljstvo, kao organizirani oblik zaštite djece bez odgovarajuće roditeljske skrbi, prvi puta spominje u *Zakonu o prisnom uzgoju nedoraslih* iz 1902. godine, a prvim se *Zakonom o zaštiti djece i mladeži* preporuča smještaj djece u obitelji.⁸⁸ Nakon tragičnih događaja, poput ratova i većih epidemija, rasla je i briga za djecu bez roditelja, a time je rasta i broj udomiteljskih obitelji.⁸⁹ 1937. godine osnivaju se državne dječje kolonije na području Velike Gorice, a krajem 80-ih i početkom 90-ih znanstvena je zajednica u Hrvatskoj prepoznala potencijale i prednosti udomiteljstva te je organizirana prvi tečaj iz područja socijalnog rada. Donošenjem *Zakona o udomiteljstvu* 2007. dogodila se prekretnica u razvoju udomiteljstva koje je do tada bilo regulirano u okviru *Zakona o socijalnoj skrbi*.⁹⁰ Udomiteljstvo je oblik skrbi izvan vlastite obitelji kojim se djetetu, mlađoj punoljetnoj osobi (od 18. do 21. godine) ili odrasloj osobi osigurava skrb u udomiteljskoj obitelji koja je dužna osigurati stanovanje, prehranu, čuvanje, odgoj, zdravstvenu i obrazovnu brigu te zadovoljenje drugih korisnikovih potreba.⁹¹ *Zakon o udomiteljstvu* definira udomiteljsku obitelj na sljedeći način:

- udomiteljska obitelj jest obitelj koja ima dozvolu za obavljanje udomiteljstva, a čine je udomitelj, njegov bračni drug ili izvanbračni drug i drugi srodnici s kojima udomitelj živi u zajedničkome kućanstvu,
- udomitelj jest samac ili predstavnik udomiteljske obitelji s kojim centar za socijalnu skrb sklapa ugovor o međusobnim pravima i obvezama,
- srodnička udomiteljska obitelj jest udomiteljska obitelj čiji su članovi u krvnom i/ ili tazbinskom srodstvu sa smještenim korisnikom.⁹²

⁸⁸ Usp. D. KRONSTEIN, I. ŠKRABIĆ-ANIČIĆ, *Dajući dom dajemo sebe – priručnik za udomitelje djece*, Zagreb, 2010., 9.

⁸⁹ Usp. *isto*

⁹⁰ Usp. A. ŠTAMBUK, M. PENAVA ŠIMAC, Prikaz udomiteljstva kao oblika skrbi za osobe starije životne dobi u Hrvatskoj, u: *Hrvatska revija za rehabilitacijska istraživanja*, 57(2021.)2, 125.

⁹¹ Usp. D. KRONSTEIN, I. ŠKRABIĆ-ANIČIĆ, *Dajući dom dajemo sebe – priručnik za udomitelje djece*, 12.

⁹² NARODNE NOVINE, *Zakon o udomiteljstvu*, Dostupno na: https://narodne-novine.nn.hr/clanci/sluzbeni/2007_07_79_2487.html (6. 8. 2022.)

2.3.1. Udomljavanje djece

Udomiteljstvo za djecu jest oblik skrbi izvan vlastite obitelji kojim se djetetu pruža obiteljska skrb i odgoj u zamjenskoj obitelji.⁹³ Prema UN-ovim *Smjernicama za alternativnu skrb o djeci*⁹⁴ uočavamo sljedeći poredak izbora alternativnih oblika skrbi:

1. šira obitelj djeteta je prvi izbor – dijete bi trebali odgajati rođaci ili druge osobe njemu bliske,
2. zatim dolazi smještaj u udomiteljsku obitelj ili posvajanje,
3. kao posljednji izbor, i samo ako je prijeko potrebno, smještaj u odgovarajuće ustanove za skrb o djeci.

Možemo zamijetiti kako je smještaj u institucijama zadnji izbor, stoga je UNICEF-ova kampanja *Svako dijete treba obitelj* u dva navrata promovirala udomiteljstvo kako bi djeca, umjesto u institucijama, odrastala u toplini obiteljskoga doma.⁹⁵ Upravo je to glavna odlika udomiteljstva, naime - pružanje skrbi manjem broju korisnika kako bi se svakoj smještenoj osobi pružilo iskustvo života u obitelji. U udomiteljskoj se obitelji djetetu daje prilika da s udomiteljem razvije odnos privrženosti te mu se pruža podrška u prihvaćanju prošlosti i potiče spremnost za razvijanje novih odnosa.⁹⁶ Naime, teorija privrženosti daje poticaj deinstitutionalizacije skrbi za djecu, jer bez obzira koliko je djetetov prijašnji dom bio neprikladan za njegov razvoj, izdvajanje iz obitelji za njega je izvor stresa. Taj stres moguće je smanjiti ukoliko je dijete smješteno u udomiteljsku obitelj, a ne u instituciju. Smanjenje stresa posljedica je sposobnosti udomitelja da pruži alternativnu figuru privrženosti, ali i posljedica uvjeta koju udomiteljska obitelj ispunjava:

- mali broj osoba koje se brinu za dijete i ne mijenjaju se,
- potencijal za dobre interakcije između udomitelja i djeteta,
- predanost udomitelja djetetu,

⁹³ Isto

⁹⁴ Usp. D. KRONSTEIN, I. ŠKRABIĆ-ANIČIĆ, *Dajući dom dajemo sebe – priručnik za udomitelje djece*, 10.

⁹⁵ Usp. *Sva prava za svako dijete*, Dostupno na: <https://www.unicef.org/croatia/media/2401/file> br. 2 (6. 8. 2022.)

⁹⁶ Usp. A. ŠTAMBUK, M. PENAVA ŠIMAC, *Prikaz udomiteljstva kao oblika skrbi za osobe starije životne dobi u Hrvatskoj*, 132-133.

- udomiteljsko razumijevanja potrebe za stvaranjem odnosa privrženosti.⁹⁷

Jer je udomljavanje privremeni oblik skrbi naglasak je na ostvarivanju uvjeta povratka djeteta u njegovu biološku obitelj, odnosno da se njegovu biološku obitelj osposobi za primjerenu skrb o djetetu, a ako do toga ne dođe, da se zadovolje pretpostavke za posvajanje djeteta. U praksi se često događa da dijete ostaje u udomiteljskoj obitelji do završetka redovnog školovanja ili do osamostaljenja.⁹⁸ Ako se radi o mlađoj punoljetnoj osobi, dakle od 18. do 21. godine života, koja je još kao dijete bila smještena u udomiteljsku obitelj te je završila srednje obrazovanje, a dalje se redovno ne školuje, može i nadalje biti smještena u udomiteljsku obitelj ukoliko je to od posebnog interesa za nju. Redovito do 21. godine života, ukoliko je prestalo redovno školovanje, prestaje i pravo na udomiteljsku obitelj. Poneke mlade osobe i nakon prestanka prava na smještaj ostaju u obitelji udomitelja, a ta se odluka temelji na emocionalnoj povezanosti između udomitelja i djeteta, te je ona privatna. Na ovo se odlučila i djevojka Margareta, čiju ćemo priču ukratko predstaviti u sklopu projekta *Udomi i ostavi trag ljubavi*.

2.3.2. Udomljavanje starijih osoba

Starenje je pojava koja se očituje na osobnoj i društvenoj razini. Za pojedinca tada započinje proces veće ovisnosti o drugome te je doba starosti razdoblje kada opadaju psihofizičke sposobnosti. Kada dođe do nemogućnosti samostalnog zadovoljenja vlastitih bioloških i socijalnih potreba, starije osobe trebaju pomoć.⁹⁹ Prema *Zakonu o socijalnoj skrbi* starije osobe koje se nalaze u teškoj životnoj situaciji i nemaju sredstva za zadovoljavanje osnovnih životnih potreba, između ostalog, mogu koristiti uslugu smještaja, a koju pružaju dom socijalne skrbi, centar za pružanje usluga u zajednici, drugi pružatelji usluga poput vjerske zajednice te fizička osoba, što se odnosi na udomitelja ili obiteljski dom.¹⁰⁰ U Republici je Hrvatskoj udomiteljstvo za osobe starije životne dobi sve više prisutno te se udomiteljstvo nametnulo kao jedna od alternativa institucionalnom obliku skrbi. Kao i kod udomljavanja djece, proces deinstitutionalizacije predstavlja praksu pružanja podrške pojedincu u prirodnom okruženju. Starije se osobe teško odlučuju na promjenu

⁹⁷ Usp. M. AJDUKOVIĆ, K. KREGAR OREŠKOVIĆ, M. LAKLIJA., Značaj teorije privrženosti za konceptualizaciju javne skrbi za djecu, u: *Ljetopis socijalnog rada*, 14(2007.)1, 104.

⁹⁸ Usp. D. KRONSTEIN, I. ŠKRABIĆ-ANIČIĆ, *Dajući dom dajemo sebe – priručnik za udomitelje djece*, 12.

⁹⁹ Usp. D. BOUILLET, Mogućnosti izvaninstitucionalnih oblika skrbi o starijim osobama, u: *Revija za socijalnu politiku*, 10(2003.)3, 321-322.

¹⁰⁰ Usp. A. ŠTAMBUK, M. PENAŠ ŠIMAC, Prikaz udomiteljstva kao oblika skrbi za osobe starije životne dobi u Hrvatskoj, 124-125.

sredine zbog straha od nepoznatog i nedovoljne psihološke sigurnosti, te su u njihovoj sredini dostupni ljudi i ustanove na koje su navikli poput liječnika, bolnice, trgovina itd. Često ne žele opterećivati vlastitu djecu, ali nisu u mogućnosti samostalno brinuti o sebi, stoga se život u udomiteljskoj obitelji, u vlastitoj lokalnoj zajednici, pokazuje kao dobra alternativa.¹⁰¹ U preporukama Europskog ekonomskog i socijalnog odbora 2015. godine, stoji kako visokokvalitetna skrb u lokalnoj zajednici daje bolje rezultate od institucionalne skrbi u pogledu kvalitete života. Deinstitutionalizacija tako za osobe starije životne dobi znači da imaju pravo na život u zajednici s drugim ljudima, da su uključeni u društveni život te da mogu sami odlučiti o svojoj sudbini, čak i kada su nemoćni i bolesni.¹⁰²

2.3.3. Udomljavanje odraslih osoba s duševnim smetnjama

Hrvatska ima dugu tradiciju smještaja osoba s duševnim smetnjama u udomiteljske obitelji. Nakon otpusta osobe s duševnim smetnjama iz bolnice, a kada povratak u vlastitu obitelj nije moguć, treba joj se omogućiti skrb izvan vlastite obitelji. Neki od razloga za smještaj izvan vlastite obitelji mogu biti neadekvatne stambene i materijalne prilike, nedostatak emotivno podražavajuće okoline, poremećeni obiteljski odnosi te samački život, stoga udomiteljstvo može pružiti bolju kvalitetu života i skrbi. Udomiteljska obitelj doprinosi humanizaciji života psihijatrijskih bolesnika i promjeni njihove uloge u socijalnoj okolini. Za razliku od institucijskog smještaja, udomiteljstvo nudi manje troškove i kraće vrijeme čekanja na smještaj te je prilagodba na nove uvjete lakša, a udomitelj ima više mogućnosti da kvalitetno obavlja skrb što pridonosi stvaranju emocionalne veze udomitelja i korisnika. Također, udomiteljska skrb može pogodovati rehabilitaciji i oporavku korisnika. Udomiteljska obitelj svojim prihvaćanjem i humanim postupanjem može korisniku pružiti iskustvo obiteljske klime, a stabilniji uvjeti života i razne radne aktivnosti utječu na korisnikovu sliku o sebi čime postizemo resocijalizaciju osoba s duševnim smetnjama.¹⁰³

¹⁰¹ Usp. D. BOUILLET, *Mogućnosti izvaninstitucionalnih oblika skrbi o starijim osobama*, 322.

¹⁰² Usp. A. ŠTAMBUK, M. PENAVA ŠIMAC, *Prikaz udomiteljstva kao oblika skrbi za osobe starije životne dobi u Hrvatskoj*, 130-131.

¹⁰³ Usp. M. LAKLIJA, A. BARIŠEC, *Iskustvo udomiteljstva odraslih osoba s duševnim smetnjama iz perspektive udomitelja*, u: *Socijalna psihijatrija*, 42(2014.)1, 52-53.

2.3.4. Projekt *Udomi i ostavi trag ljubavi* – podrška i osnaživanje udomiteljstva djece i odraslih osoba

U Đakovačko-osječkoj nadbiskupiji od 2003. godine djeluju Bračna i obiteljska savjetovališta te Savjetovalište za žrtve obiteljskog nasilja s ciljem dostupnosti psihološke i duhovne pomoći svim vjernicima i građanima na području Osijeka i Slavenskog Broda. Savjetovališta su prepoznata i vrednovana kroz aktivnosti psihološkog savjetovanja, organizacijom preventivnih i edukativnih programa, senzibilizacijom javnosti i suradnjom sa srodnim ustanovama i udrugama, te okupljanjem mnogobrojnih volontera i stručnih suradnika. Sa svojim osnovnim karakteristikama izvaninstitucionalnog pristupa, multidisciplinarnim načinom rada, vjerskom dimenzijom, dostupnošću stručnjaka te prilagođenim radnim vremenom savjetovalište je zauzelo značajno mjesto u mreži institucija i ustanova, nudeći jedan poseban vid pomoći i podrške obiteljima, a predstavljajući desnu ruku mnogim državnim institucijama.

Kroz savjetodavni i psihoterapeutski rad zaposlenici su prepoznali i uočili određene populacije sa sličnim poteškoćama, što je iziskivalo razvijanje posebnih preventivnih i edukativnih programa koji bi mogli pridonijeti osnaživanju neke specifične skupine. U individualnom i bračnom savjetovanju i psihoterapiji radilo se i s pružateljima socijalnih usluga – udomiteljima za odrasle i udomiteljima za djecu. Tu se prepoznao povećan osjećaj zabrinutosti, fizička iscrpljenost, nedostatak znanja i vještina u suočavanju sa specifičnim odgojnim poteškoćama, a za što Centar za socijalnu skrb nema dovoljno ljudskih resursa kako bi pružio podršku udomiteljima. Savjetovalištu se učinilo nužnim osigurati udomiteljima, a posebno i udomljenoj djeci i mladima, te odraslim osobama koje su udomljene zbog invalidnosti uzrokovane tjelesnim, mentalnim ili psihičkim oštećenjem, potrebnu podršku kroz savjetovanje, grupe podrške, superviziju i edukaciju. Jer su poteškoće udomiteljskih obitelji višestruke, savjetovalište se usmjerilo na tri razine podrške:

1. Senzibilizacijom i promidžbom udomiteljstva žele se povećati kapaciteti usluga smještaja u udomiteljstvu za djecu i odrasle osobe.
2. Savjetovanjem, edukacijom i supervizijom udomitelja žele se osnažiti sami udomitelji.
3. Radionicama, podrškom i savjetovanjem za udomljenu djecu želi se osigurati ugodnije djetinjstvo i kvalitetnija prilagodba na putu osamostaljenja. Za odrasle osobe s invaliditetom želi se omogućiti, osim stanovanja, prehrane, čuvanja, odgoja, brige o zdravlju i obrazovanju, još i toplina doma i ravnopravno članstvo u udomiteljskoj obitelji,

smještaj u lokalnoj zajednici, a sve poradi održivosti obiteljskih i drugih socijalnih veza te mogućnost ostvarenja aktivne uloge u zadovoljavanju svojih potreba.

Tako je u suradnji s Centrom za socijalnu skrb u Slavonskom Brodu kroz financijsku podršku katoličke organizacije *Renovabis* došlo do predlaganja i provedbe pilot projekta *Udomi i ostavi trag ljubavi – podrška i osnaživanje udomiteljstva djece i odraslih osoba*, kako bi senzibilizirali javnost, povećali kapacitete usluga, osnažili udomitelje, udomljenu djecu te odrasle, udomljene osobe. Bračno i obiteljsko savjetovalište svoj rad usmjerava na podizanje kvalitete i osnaživanje života pojedinaca, parova, te obitelji, jer vjeruje kako sretni pojedinci, parovi i obitelj čine sretno društvo. Težeći općem napretku žele pomoći djeci, odraslim osoba s invaliditetom te žrtvama obiteljskog nasilja koji se zbog teških životnih okolnosti moraju smjestiti u udomiteljske obitelji. Želi se pomoći i udomiteljima kako bi osigurali djeci, odraslim osobama s invaliditetom i žrtvama obiteljskog nasilja sigurno okruženje, ljubav, podršku i razumijevanje.¹⁰⁴

U sklopu ovog projekta napravljen je promotivni video spot u kojem djevojka Margareta Sedlarević govori o svom iskustvu života u udomiteljskoj obitelji. Donosimo njezinu priču. *Margareta S. je, iako radi i ima uvjete za samostalan život, odlučila ostati sa svojom udomiteljskom obitelji i nakon isteka udomiteljstva, objašnjavajući kako je jako vezana za njih. Za svoje iskustvo življenja u udomiteljskoj obitelji govori kako je to jedna stvarno lijepa priča. Kada je imala 3 godine, Margareta je udomljena nakon što je završila na bolničkom liječenju zbog neadekvatne roditeljske skrbi. Na početku je bilo teško, no isto tako opisuje udomiteljsku obitelj kao punu ljubavi, podrške i strpljenja što joj je olakšalo period prilagodbe te su postali prava obitelj. Nažalost, udomljavanje nije bio jedini težak period u Margaretinom životu. Na početku srednje škole doživjela je nesreću:*

„Na početku srednje škole sam, nažalost, doživjela tešku prometnu nesreću, nakon koje sam ostala invalid. Ostala sam bez obje noge i u cijelom tom periodu, dok su bile sve te operacije, ponovno učenje hodanja, oni su bili tu za mene. Znači obitelj je cijeli taj period prošla sa mnom. To je žrtva, to je djelo, to je savršena ljubav. Uspjela sam završiti srednju školu, unatoč svim tim zdravstvenim problemima.“

¹⁰⁴ BRAČNO I OBITELJSKO SAVJETOVALIŠTE ĐAKOVAČKO-OSJEČKE NADBISKUPIJE, *Radni materijal projekta Udomi i ostavi trag ljubavi, 2020-2024.*

Iako je udomiteljstvo opisala i kao žrtvu, ona želi poručiti ljudima koji razmišljaju o udomiteljstvu da se odvaže na to. Margareta smatra kako će činjenica da su nekome uljepšali život i promijenili ga na bolje biti izvor ponosa budućim udomiteljima. Njezina je udomiteljica, Ana Dobrić, zaključila da je udomiteljstvo životno poslanje. Za nju su udomitelji izabrani da se brinu o drugima, da im pruže strpljenje i ljubav koju možda, iz nekih razloga, nisu mogli oni koji su ih donijeli u ovaj život.¹⁰⁵

¹⁰⁵ Usp. *Udomi i ostavi trag ljubavi*, promotivni video spot, Dostupno na: <https://www.youtube.com/watch?v=iw9M22Vt4I0> (6. 8. 2022.)

3. I Riječ je Tijelom postala

Na tragu prijašnjega poglavlja možemo uvidjeti koliko su teški, ali i predivni, pozivi na udomljavanje i posvajanje. Iako Crkva nema službenih dokumenata o udomljavanju i posvajanju, neistinito je tvrditi da kao kršćani nismo osobito pozvani na takvo služenje. Već nas je Bog Otac, od početka svijeta, predodredio da budemo njegova djeca, a to je učinio po svome Sinu koji se utjelovio i sam se nastanio u ljudskoj obitelji. Papa Franjo je, za blagdan Svete obitelji 2020. godine, poručio:

„Lijepo je razmišljati o tomu da je Sin Božji želio, kao i sva djeca, toplinu obiteljskoga gnijezda i imao potrebu za tim. Upravo zato što je to Isusova obitelj, obitelj iz Nazareta je uzorna obitelj u kojoj sve obitelji na svijetu mogu pronaći svoju sigurnu referentnu točku i sigurno nadahnuće.“¹⁰⁶

Sam je Bog želio doći k nama, živjeti kao mi, patiti s nama i za nas. Kao djeca Božja i braća Kristova, mi trebamo nastaviti njegov život služenja.

U Božićnoj pastirskoj poruci i čestitci iz 2018. godine, nadbiskup Đuro Hranić osobito se osvrnuo na djecu koja su zbog raznih okolnosti ostala bez roditeljskog doma. On nas podsjeća na tu istinsku Božju blizinu, na Boga čije je ime Emanuel – *Bog s nama*. Ta je Božja blizina sposobna da nas promjeni i osposobi za ljubav i služenje te, kao što smo otvorili svoj dom Bogu, Isus sa sobom dovodi i sve one za koje danas, u našem suvremenom svijetu, nema mjesta. Nadbiskup naglašava da je prihvaćanje djeteta koje je ranjeno zbog odvojenosti od svoje biološke obitelji dragocjeno svjedočanstvo kršćanske vjere i kršćanskog služenja Bogu, koji se sam rodio kao dijete za koje nije bilo mjesta u svratištu. Baš poput Marije i Josipa, koji su prihvatili dijete kao Božji dar, i današnje vrijeme ima potrebu za takvim osobama koje su spremne staviti se u službu Djeteta i djece. Otvoriti se daru majčinstva i očinstva ne mora značiti samo prihvaćanje biološke, nego i sve nezbrinute djece. Isus, koji se nije bojao uzeti naše krhko ljudsko tijelo, poručuje nam da je svako ljudsko biće dostojno ljubavi, prihvaćanja, razumijevanja i potpore.¹⁰⁷

Nadbiskup koadjutor Mate Uzinić se, u svojoj poruci za Dan života 2021. godine, osvrnuo na udomljavanje te želi uputiti poticaj ponajprije vjerničkim obiteljima da se, putem instituta

¹⁰⁶ Usp. MATE UZINIĆ, *Poruka Vijeća HBK za život i obitelj uz Dan života 2021.*, Zagreb, 2021., Dostupno na: <https://ika.hkm.hr/novosti/poruka-mons-uzinica-za-dan-zivota-2021/> (12. 8. 2022.)

¹⁰⁷ Usp. ĐURO HRANIĆ, *Božićna pastirska poruka i čestitka nadbiskupa mons. Đure Hranica*, Dostupno na: <https://djos.hr/bozicna-pastirska-poruka-i-cestitka-nadbiskupa-mons-dure-hranica/> (12. 8. 2022.)

udomiteljstva, odluče dati dom djeci i odraslima. Ističe kako je udomiteljstvo, u odnosu na smještaj u institucijama, prepoznato kao prirodnije i humanije, a korisnik dobiva osjećaj pripadnosti obitelji. Za njega je Sveta obitelj referentna točka za udomljavanje i posvajanje – Marija je svojim 'da' pružila Isusu dom u svojoj utrobi, a sveti Josip ga je primio u svoj dom i time ga posvojio. Za nadbiskupa Uzinića se i Isusove umiruće riječi svetom Ivanu, gdje mu predaje svoju majku, mogu shvatiti i kao svojevrsno udomljavanje odrasle osobe. Podsjetio nas je i na određene svece, poput svetog Andrije Bessettea, koji je bio posvojen, te na svetog Tomu Morea koji je bio udomitelj, no posebno je istaknuo svetoga Josipa kojemu se trebamo moliti za pomoć i vodstvo jer je udomiteljstvo poseban poziv. Nisu svi kršćani pozvani biti udomitelji, ono je poseban poziv koji treba prepoznati i razlučiti u svome srcu, no poziv je svakog kršćanina ljubiti i služiti svojim bližnjima. Prema tome, svaki je kršćanin pozvan pružati potporu udomiteljima i stvarati takve uvjete kako bi se što veći broj kršćanskih supružnika odlučio postati udomiteljima.¹⁰⁸

3.1. CRKVENI DOKUMENTI

Iako više u praksi nego u teoriji, Crkva se oduvijek brinula za one napuštene. Ipak, postoje neki dokumenti koji izravno ili neizravno govore o tome, a mi ćemo izdvojiti *Apostolicam Actuositatem* te *Familiaris Consortio*.

Apostolicam Actuositatem, dekret o apostolatu laika Drugog vatikanskog sabora iz 1965. godine, govori o misiji koju je obitelji primila od Boga, a to je da bude prva i vitalna stanica društva. Ona će ispuniti to poslanje živeći kao kućna Crkva – u uzajamnoj ljubavi svojih članova i molitvi koju upućuju Bogu tako da cijela obitelj bude dijelom liturgijskog bogoslužja Crkve. Takva obitelj treba aktivno pružati gostoprimstvo te promicati pravdu i druga dobra djela za svoju braću i sestre u potrebi. Pod raznim djelatnostima obiteljskog apostolata, *Apostolicam Actuositatem* nabraja i posvajanje napuštene djece, gostoljubivost prema strancima, pomoć mladima, zaručnicima i bračnim parovima i obiteljima u materijalnim i moralnim krizama, te pomoć starijima.¹⁰⁹ Sve ove djelatnosti utječu na formiranje zdravih obiteljskih ozračja.

¹⁰⁸ Usp. MATE UZINIĆ, *Poruka Vijeća HBK za život i obitelj uz Dan života 2021.*, Dostupno na: <https://ika.hkm.hr/novosti/poruka-mons-uzinica-za-dan-zivota-2021/> (12. 8. 2022.)

¹⁰⁹ Usp. DRUGI VATIKANSKI KONCIL, *Decree On The Apostolate Of The Laity Apostolicam Actuositatem*, 1965., Dostupno na: https://www.vatican.va/archive/hist_councils/ii_vatican_council/documents/vat-ii_decree_19651118_apostolicam-actuositatem_en.html br. 11. (17. 8. 2022.)

Familiaris Consortio je postsinodalna apostolska pobudnica pape Ivana Pavla II. iz 1981. godine. Papa Ivan Pavao II. nazvan je i Papom obitelji, a to se osobito vidi u ovoj pobudnici. On naglašava da kada supružnici postanu roditelji pozvani su da po svojoj ljubavi postanu vidljivim znakom same ljubavi Božje svojoj djeci. Naravno, čak i kada rađanje nije moguće, bračni život zbog toga ne gubi svoju vrijednost, naprotiv, tjelesna neplodnost za supružnike može biti poziv na služenje ljudima. Papa uz posvajanje nabraja i razne oblike odgojnog rada, pomoć drugim obiteljima te siromašnoj ili hendikepiranoj djeci.¹¹⁰

Plodna se bračna ljubav izražava u služenju na mnoge načine. Svaki čin istinske ljubavi prema čovjeku svjedoči i usavršava duhovnu plodnost obitelji jer je ono čin poslušnosti prema dubokom unutarnjem dinamizmu ljubavi kao sebedarja drugima. Takva je perspektiva za svakoga puna vrijednosti i predanosti, a osobit je izvor inspiracije parovima koji žive tjelesnu neplodnost. Tako će kršćanske obitelji, priznajući s vjerom sva ljudska bića kao djecu istog nebeskog Oca, moći velikodušno odgovoriti djeci drugih obitelji, dajući im potporu i ljubav, i to ne kao strancima već kao članovima jedne Božje obitelji. Kršćanski su roditelji pozvani širiti ljubav izvan veza krvi i mesa, njegujući veze koje su ukorijenjene u duhu i koje se razvijaju kroz konkretno služenje djeci drugih obitelji koja su često i bez najnužnijeg. Kršćanske obitelji trebaju pokazati veću spremnost na posvajanje i udomljavanje djece koja su ostala bez roditelja ili su ih oni napustili. Ponovno otkrivajući toplinu obiteljskoga doma, ta će djeca moći iskusiti Božje očinstvo puno ljubavi i brige o kojem svjedoče kršćanski roditelji, te će tako moći odrastati s vedrinom i pouzdanjem u život. Istovremeno će i cijela obitelj biti obogaćena duhovnim vrijednostima šireg bratstva.¹¹¹

Papa naglašava da takva obiteljska plodnost mora imati neprestanu kreativnost – plod Duha Svetoga koji otvara oči srca za otkrivanje novih potreba i patnji našeg društva te nam daje hrabrost da ih prihvatimo i na njih odgovorimo. Osim napuštene djece papa govori i o fenomenu socijalne i kulturne isključenosti koji pogađa starije, bolesne i invalide¹¹², što bi mogli proširiti i na potrebu udomiteljstva. Sve ovo proširuje obzore kršćanskih obitelji: ove i mnoge druge hitne potrebe našeg

¹¹⁰ Usp. IVAN PAVAO II., *Familiaris Consortio. Apostolic Exhortation On The Role Of The Christian Family In The Modern World*, 1981., Dostupno na: https://www.vatican.va/content/john-paul-ii/en/apost_exhortations/documents/hf_jp-ii_exh_19811122_familiaris-consortio.html br. 14. (17. 8. 2022.)

¹¹¹ Usp. *isto* br. 41.

¹¹² Usp. *isto* br. 41.

vremena izazov su njihovoj duhovno-plodnoj ljubavi. S obiteljima i preko njih, Gospodin Isus nastavlja suosjećati s mnoštvom.¹¹³

3.2. ISTINITO ISKUSTVO (INTERVJU)

Ovaj praktični dio diplomskoga rada želimo zaključiti istinitim iskustvo, stoga smo izabrali metodu intervjua. Budući da smo željeli naglasiti ulogu vjere u samom procesu posvajanja, odabrali smo obitelji koje prakticiraju vjeru. Primarni je cilj intervjua bio je pokazati jedno stvarno i toplo iskustvo poziva na takav obiteljski život, a za moguće čitatelje ovog rada poticaj i ohrabrenje na razmišljanje o posvajanju i udomljavanju djece. Intervjuirali smo dvije obitelji: obitelj A, koja je posvojila troje djece, te obitelj B, koja je posvojila jedno dijete. Sam intervju sastoji se od 12 pitanja, gdje ćemo redom prikazati prvo odgovore obitelji A (označeno 'A'), a zatim obitelji B (označeno 'B'). U intervjuu za obitelj A, na pitanja je odgovorila majka, a kod obitelji B na pitanja su odgovorili supružnici.

Intervju:

1. Što vas je potaknulo na posvajanje?

A: Uvijek smo željeli biti roditelji i uvijek smo imali stav da nije važno na koji će način to biti ostvareno, posvajanjem ili rađanjem. Ipak, ne mogu reći da mi je bilo sasvim svejedno, željela sam imati i iskustvo trudnoće i dojenja. No, sada svoju djecu ne bih mijenjala ni za kakva druga iskustva i drugu djecu koja bi možda došla rađanjem.

B: Krenulo je od emocije, empatičnosti koja je od djetinjstva i kroz roditeljski odgoj uvijek bila prisutna u našim životima. Još prije našeg vjenčanja, međusobno smo si izrazili želju za posvajanjem.

2. Jeste li imali kakvo predznanje o posvajanju?

A: Suprugov je otac posvojen pa nam to nije bilo ništa neobično. Osim toga, o posvajanju smo učili na školi za posvojitelje.

¹¹³ Usp. *isto* br. 41.

B: Na samom početku predznanja je bilo vrlo malo, postojala je samo želja koja je dugo tinjala ispod mnogih drugih stvari koje život donese. Na poticaj i uz veliku molitvenu podršku i ljubav sinove sadašnje krsne kume, započeli smo s konkretnim djelima. Prve informacije o posvajanju pronašli smo na internetskim stranicama Centra za socijalnu skrb Zagreb, a konkretne upute o postupku ulaska u registar potencijalnih posvojitelja, dobili smo u našem Centru za socijalnu skrb. Prema uputi Centra, uz proces prikupljanja potrebne dokumentacije, psihološka testiranja i razgovore, upisali smo program edukacije i podrške budućim posvojiteljima. Mi smo pohađali *ADOPTA-onicu*, u organizaciji *Adopte – udruge za potporu posvajanju*, u Zagrebu. Sve potrebne informacije, kao i stručnu podršku dobili smo u tom programu te se ovim putem od srca zahvaljujemo svima koji su tome doprinijeli.

3. Možete li nam reći nešto o procesu posvajanja te koliko je dugo trajao?

A: Prilično dugo, od 2008. do 2014. Razlog tome je pomalo bizaran. Tijekom postupka procjene dogodilo se da nam je procurio krov na kući. Da bismo 'natjerali' stanare koji nisu htjeli sudjelovati u rekonstrukciji krova u ime zgrade je pozvan sudski vještak koji je utvrdio da je zgrada opasna za stanovanje. Samim time više nismo imali sigurno mjesto stanovanja i zbog toga se sve otegnulo. Osim toga, nismo zadovoljni kako je postupak procjene tekao u našem Centru za socijalnu skrb u Puli, ali imamo samo riječi pohvale za Obiteljski centar koji je bio zadužen za edukaciju.

B: Proces ulaska u registar potencijalnih posvojitelja i sam proces posvajanja u svakoj obitelji ima svoj specifičan tijek, a samim tim i osobni doživljaj i iskustvo. Prije pokretanja postupka za zasnivanje posvojenja, potrebno je podnijeti pisanu prijavu namjere posvojenja i zahtjev za izdavanje mišljenja o podobnosti i prikladnosti za posvojenje te prikupiti potrebnu dokumentaciju. Nakon toga nadležni Centar za socijalnu skrb poziva vas na razgovore i testiranja, dolazi k vama u dom, razgovara s vama i daje vam stručnu pomoć i podršku (barem je tako bilo u našem slučaju, imali smo predivnu socijalnu radnicu i psihologinju koje su nam s puno pažnje davale savjete i smjernice). Od početka prikupljanja dokumentacije pa do prvog susreta s našim sinom, prošlo je četrnaest mjeseci. Nakon što smo postali roditelji, susreli smo se s puno različitih i uvijek iznimno emotivnih priča, ponajviše u udruzi *Josipove obitelji*, za koju smo saznali nakon posvajanja. Sve one bile su po svemu drugačije, osim po velikoj Božjoj ljubavi i snazi koja je bila u temelju svake

od njih. Zahvaljujemo Bogu i na milosti što je ove godine (2022.) udruga *Josipove obitelji - udruga potpore za posvojitelje i udomitelje* upisana u Registar udruga Republike Hrvatske.

4. Smatrate li da je vaša vjera utjecala na odluku o posvajanju?

A: Da, ali samo je utvrdila stavove o vrijednosti života od začeca i Božjem planu za naše živote.

B: Uistinu, smatramo. Ona emocija o kojoj smo govorili je možda zapalila prvu iskru, ali da je sve ovisilo o njoj, još uvijek bismo se opirali konačnoj odluci strahujući o tome što se sve može dogoditi, kakav će nam život biti, što ćemo sve 'izgubiti' i na kraju ono najteže: hoćemo li biti sposobni bezuvjetno prihvatiti svoje posvojčce, svog sina i/ili kćer. Vjera u to da je taj put blagoslovljen i želja da nekom od najnevinijih stvorenja na svijetu darujemo talente koje smo, ničim zaslužni, primili od Boga nam je na kraju pretegnula ove strahove. Toj odluci pomoglo je još nešto, a to smo bili mi jedno drugom u koje smo polagali, a i još uvijek polažemo veliko povjerenje da ćemo se međusobno podržati kad god jedno od nas uspori, skrene s puta ili klone. To 'nešto' također ne bi bilo moguće bez Bože milosti kojom je blagoslovio naš brak i našu obitelj. Želja, vjera i osoba s kojom možemo dijeliti sve su glavni razlozi odluke.

5. Kako je izgledala vaša osobna priprema na posvajanje?

A: Molili smo i čitali tekstove i knjige o posvajanju. Posebno smo molili svetog Josipa kao posvojitelja našega Gospodina i druge svece za koje smo našli poveznicu s posvajanjem. Među njima je bila i sveta Emerencijana, posvojena sestra svete Janje. Kada smo dobili našu prvu kćer, vidjeli smo da je rođena upravo na blagdan svete Emerencijane.

B: Pripremali smo se kroz molitvu, međusobne iskrene bračne razgovore, razgovore sa svećenicima i duhovnom majkom te članovima naših obitelji. Uz veliku podršku koju smo imali, odluka je ipak bila na nama te nam je neophodna bila ona priprema u tišini srca uz Isusa, Majku Mariju i svetog Josipa.

Konkretna priprema za posvajanje, nakon što smo upoznali našeg sina, sastojala se od nabavljanja svega potrebnog za dolazak djeteta u obitelj. To su bile slatke pripreme kojima se do tada nismo usudili niti nadati, jer život bez djece u obitelji bio je naša stvarnost koju smo nosili nekada lakše nekada teže, nastojeći ga prihvatiti bez maštanja. Onaj tren, kada smo u našu bračnu

sobu donijeli krevetić za dijete, ostat će zauvijek upisan u našim srcima kao nešto vidljivo, opipljivo, nešto što najavljuje 'radost koja dolazi u našu obitelj'.

6. Jeste li imali potporu svoje vjerske zajednice, jeste li upoznali druge parove koji su posvojili?

A: Ne, u vjerskoj zajednici nismo upoznali, ali smo imali molitvenu i svaku drugu potporu.

B: Da. Vjeru i Božju snagu primili smo po molitvama i žrtvama naše duhovne majke Jozefine Glasnović, krsne kume našeg sina i suutemeljiteljice duhovne obitelji kojoj pripadamo, zajednice *Omnia Deo*. Zahvaljujući ljubavi, podršci i molitvi oca don Josipa Radića i majke Jozefine, svećenika i časnih sestara i mnogih obitelji te naših krvnih obitelji, u srcu smo konačno rekli 'da'. Shvatili smo da je to put kojim želimo ići u vjeri da će Bog pripremiti taj put prije svakog našeg koraka.

7. Što se promijenilo u vašem vjerskom životu nakon posvajanja, pozitivne i negativne strane?

A: Nema negativnih promjena, samo su promjene koje su vezane uz dolazak djece. Moramo se drugačije rasporediti za odlazak na sakramente, potrebno je više planiranja i sl.

B: Negativnih strana nema ili ih barem ne možemo prepoznati. Naš obiteljski molitveni život je bolji, detaljniji i iskreniji, a odlasci na svete mise i vjerska događanja su poprimila novi i ispunjeniji smisao. Većina nas se kroz život lagano 'uljulja' u vjeru i počnemo je (prvenstveno govorimo u svoje ime) 'odrađivati'. Nije stalno tako, ali to je osobina karakteristična ljudima prema svemu što doživljavamo u životu pa tako i prema vjeri i potreban je veliki napor da se čovjek odupre tome. Sve što doživimo novo i prvi puta je uzbudljivo. S vremenom bi, uz dovoljno ponavljanja i nesvakidašnji luping u dvokrilcu postao usporediv prosječnoj vožnji automobilom. Imati pokraj sebe jednu malu, nevinu osobu koja vas promatra i sve upija i imati priliku njoj prenositi i svjedočiti vjeru je iznova i svaki dan 'prvi luping'.

8. Je li se vaš pogled na Boga i vjeru promijenio nakon posvajanja, i ako da, kako?

A: Pogled na Boga nije se promijenio, ali se ja mijenjam. Postajem poniznija kao majka troje djece.

B: Naš pogled na Boga se promijenio na način kao kad se otvori nova dimenzija poimanja stvari. Gledati Božje stvorenje koje nam je dano na brigu, biti roditelj, u najmanju ruku je previše za naše

mozgove. Životne brige i problemi vode do raznih spoticanja i kao i svi drugi, imamo padova na tom putu, od nemara, ljutnje, grešaka u odgoju i tako dalje, ali isto tako prepoznajemo da su te stvari samo privremeni padovi koji samo jačaju vjeru u Boga i prepuštaju mu dijelove iz spremnika naše oholosti.

9. Pomaže li vam vjera u svakodnevnim obiteljskim izazovima?

A: Ne samo da mi pomaže, ne znam kako bih bez vjere i molitve.

B: *Ora et labora*. Bez molitve i prisne povezanosti s Bogom Ocem nema ničega. Posebno nema obitelji u punom smislu te riječi, obitelji kao čvrstog temelja u današnjem nestalnom i ranjenom svijetu koji sve više odlazi od Boga i njegove ljubavi. Veliki su izazovi pred svakom obitelji koja želi biti Isusova, a bez njegove snage, bez vjere u kojoj smo primili Majku Mariju za Majku, ne bi bilo moguće opstati.

Bože ti vodi, mi ćemo raditi. Nastojimo, nekada više svjesnije i savjesnije - nekada manje, tako živjeti svaki dan koji nam je darovan. Bogu hvala na sakramentima svete ispovijedi i Euharistije, bez kojih bi bilo nemoguće ustrajati.

10. Učite li svoje dijete vjeri, vodite li ga na aktivnosti povezane s vjerom?

A: Da, učimo djecu vjeri. Redovito molimo, čitamo vjersku literaturu i vodimo djecu na hodočašća. Sudjelujemo u životu župe i zajednici *Glasnika Velikoga Kralja*.

B: Nastojimo u svakom trenu živjeti tako da naše dijete vidi živu vjeru u Boga. Samo smo ljudi pa tako naše dijete često ima priliku vidjeti Božju ljubav i milosrđe prema nama, grešnim i slabim ljudima. Nismo savršeni roditelji, ali imamo savršenog Oca kojem se svakodnevno utječemo i molimo ga da nas uvijek uči kako da ljubimo jedni druge, više djelima nego riječima. Taj put je cjeloživotni, a cilj je biti u vječnosti s njim i nastojati tako živjeti u svakodnevnim borbama i kušnjama da ne odlutamo s tog puta. Bez njegove milosti koja nas drži, bili bismo nestalno lišće na vjetru.

11. Kako je izgledao proces prilagodbe? Smatrate li da je vjera olakšala prilagodbu vama i vašem djetetu?

A: Proces prilagodbe je s prvim djetetom bio kao u literaturi. Kćer je teško prihvaćala odlazak od udomitelja za koje je bila jako vezana, imala je tada 2.7 godina, i nikako nije razumjela što se događa. Tek nakon više od 9 mjeseci je pokazivala znakove izrazite privrženosti. No, to je njen karakter i danas. Vrlo je vjerna i kad nekoga zavoli, jako se trudi oko te osobe. Kad su sinovi stigli tri godine kasnije, prilagodba je bila drugačija. Zbog čestih seljenja njima je trebalo dugo da shvate da će biti zauvijek kod nas. Za sve je trebalo puno vremena, no danas smo presretni sa svojim djecom.

Da, vjera nam je olakšala jer sasvim drugačije prolazimo uz teškoće svjesni da je Bog uz nas. Uistinu smo vjerovali i vjerujemo da je njihov dolazak dio Božjeg plana i puno puta nam se to potvrdilo. U svakom trenutku sumnje podsjećali smo se na to.

B: Onaj prvi period prilagodbe je bio vrlo izazovan, mnogi parovi koji imaju biološku djecu 'tješili' su nas riječima kako se ne razlikuje puno od prilagodbe kada novorođenče dođe kući. Ni u jednom od tih slučajeva ne znaš ništa osim ono malo teorije koju si zapamtio. Situacije u stvarnosti zahtijevaju brze i smislene reakcije koje se zapravo, u našem slučaju barem, najbolje stječu iskustvom. Vjera nam je i tim svim situacijama bila temelj i oslonac. I kada je nešto bilo jako lagano i slatko, kao i kada je bilo teško i gorko. Prilagodba koja tek slijedi je izazov koji apsolutno predajemo Bogu. Jedno je prilagoditi se na novo okruženje, nove ljude, nove igračke i novi krevet, a drugo je prilagoditi se na sve to odrastajući i poimajući širu sliku iz godine u godinu sve više i više. Kako će se koje dijete, a i roditelj prilagoditi na izazove rastućeg, adolescentskog uma u specifičnoj situaciji u kojoj se našlo, ovisi o puno toga.

Ono što je bitno, a to se i mi trudimo s našim sinom, odgajati ga u Božjoj istini, a to je da ima Boga za Oca, Blaženu Djevicu Mariju za Majku isto kao što ih imamo i mi i svi drugi ljudi. Bez Njega ne bi bilo nas, on nam je darovao život, a ona nam pokazala put do njega. Onaj tko shvati što to znači, neće imati straha, neće lutati i neće dozvoliti kušnjama da mu promijene srce. Ne znači da kušnji neće biti, ne znači da neće biti padova, ne znači da će put biti lagan niti bezbolan, ali znači da je pravi.

12. Što biste poručili kršćanskim parovima koji razmišljaju o posvajanju?

A: Da ne čase ni časa!

B: Postavite si prava pitanja. Razmišljate li o tome kakav biste roditelj mogli biti i što biste se sve mogli igrati sa svojim djetetom? Razmišljate li o tome kako ste kupili stan ili napravili kuću i da će radost jednog djeteta upotpuniti vašu obiteljsku idilu? Razmišljate li kako će vas i vašu širu obitelj razveseljavati dječja radost i smijeh? Razmišljate li kako će djeca prijatelja s kojima se družite dobiti novog prijatelja za igru i kako će se međusobno igrati i odlično slagati? Ako su vaši odgovori na ova pitanja potvrdni, vratite se u stvarnost.

Djeca vole postavljati pitanja. Djeca nemaju tabu tema. Puno toga će ih zanimati, puno toga im neće biti jasno, a s vremenom će i postati sumnjičavi oko puno toga. Pitajte se što ćete im odgovoriti. Pitajte se u kakvom stanju oni dolaze k vama. Pitajte se kakve rane nose na srcima. Pitajte se kako će se nositi s tim ranama jer će te rane uvijek biti prisutne. Pitajte se što ćete reći kad se, na obiteljskom ručku, vaš brat pohvali kako mu je kćer bila prva na županijskom natjecanju iz matematike, a najviše čime se vi možete pohvaliti da je vaša kćer, njena vršnjakinja, ovaj tjedan naučila razlikovati množenje od dijeljenja. Pitajte se trebati li vi, na kraju krajeva, uopće postati roditelj ili samo tamo negdje čući mali ranjeni 'anđeo'. Pitajte se što sve možete uzeti od sebe i dati mu. Ako mislite da ste spremni na sve ovo i ako mislite da imate odgovore na sva ova pitanja, vratite se u stvarnost.

Vidimo kod sebe i vidimo kod drugih: ne postoje dva ista djeteta, ne postoje dvije iste situacije. Tu ne govorimo samo o posvojenoj djeci. Svi mi ranjavamo djecu. Mi ranjavamo svog sina. Mislimo da radimo najbolje što možemo, a kasnije vidimo negativne posljedice, kasnije kad je već prekasno za ispraviti... prekasno za ispraviti nama, ali Bogu nije.

Ovo što pišemo vas ne treba obeshrabriti, nego upravo suprotno. Predajte vaše dijete Bogu, predajte Bogu vas same, odgoj djeteta i sve odluke i sve rane koje zadate djetetu. Ne analizirajte (previše) koje su sve mogući ishodi posvajanja. Sjetite se samo koliko bioloških roditelja djece poznajete čija su im djeca bila izazov za odgojiti jer su bila totalno nepredvidiva po naravi. Koliko ste puta čuli nekog roditelja da za dijete kaže da kao da nije njegovo biološko? Govoreći iz svog iskustva, mi ne vidimo razliku. Očistite si misli, osluhните srce, ako čujete da iz njega ječi 'da', krenite. Ne bojte se. Prvo molitva. Predajte Bogu. Sve Bogu.

Objе su obitelji, svaka na svoj naćin, prigrlile dijete, odnosno djecu i time odgovorile BoŹjem pozivu da svoje obitelji otvore onim najpotrebitijima. Vidimo kako ih je BoŹja providnost pratila na tom putu, a uz molitvu gdje se posebno izdvaja molitva svetome Josipu kao Isusovom pooćimu te BlaŹenoj Djevici Mariji, vaŹna je i ustrajnost i rad. Ove su obitelji prigrlile to da ne mogu imati djece i tako su preuzele već spomenutu ulogu autentićnog apostolata obitelji koja vraća dostojanstvo vezi koja je bila razdvojena: supruŹnicima koji nemaju djece i djeci koja nemaju roditelje. Źivljenjem u vjeri da su djeca BoŹja, ovi su parovi preko posvajanja svojoj djeci posvjedoćili istu tu stvarnost. Iako spominju svakodnevene obiteljske borbe i poteškoće, vidi se njihovo ćvrsto pouzdanje u Boga, ali i to da u daru svoje djece prepoznaju da je to zaista bio BoŹji plan za njih. Njihovo iskustvo, koje je neodvojivo povezano uz vjeru, moŹe pomoći drugim kršćanskim parovima da se ne boje odgovoriti na patnje našega društvа. Jer smo sinovi po Sinu, kršćanski su roditelji osobito pozvani širiti ljubav koja je veća i od krvnih veza, bilo da je to preko udomljavanja ili preko posvajanja. Upravo takva ljubav moŹe biti primjer BoŹje oćinske dobrote prema djeci, mladima i odraslima, bez obzira u koliko se teškim situacijama nalazili, a današnjem će društvu donijeti snaŹno svjedoćanstvo o dostojanstvu svake ljudske osobe i njezinu pravu da bude prihvaćena i ljubljena.

Zaključak

U drevnom se svijetu posvajanje i udomljavanje događalo isključivo radi nastavljanja obiteljske loze, dok se istovremeno u Bibliji javlja zapovijed ljubavi prema strancu. Ta je zapovijed zahtijevala proširenje izraelskih vidika, s jednostavne zabrane ugnjetavanja stranaca na poziv da ih se ljubi kao same sebe, budući da se ona temelji na Božjoj ljubavi prema Izraelu dok je i sam bio stranac u Egiptu. U cijelom Starom Zavjetu vidimo aktivnu usmjerenost prema potrebitima, specifično siročadi, strancima i udovicama, a sam Izrael utvrđuje svoje postojanje kao Božji prvorođenac. Već u knjizi Postanka vidimo obrise posvajanja, a u Knjizi Izlaska slijedi nam Izraelov izlazak iz ropstva koji je započeo Mojsijevim posvajanjem od strane faraonove kćeri. Pojam posvajanja provlači se i kroz druge knjige Staroga Zavjeta, no svakako je najljepši primjer onaj u Novome Zavjetu – sveti Josip koji postaje Isusov poočim. Sveta će obitelj tako postati prototip kršćanske obitelji, a Isusov je život nastavio biti potpuna, i do vrhunca dovedena slika starozavjetne ljubavi prema strancu. U kontekstu grčko-rimskoga svijeta, sveti će Pavao razviti svojevrsnu teologiju posinjenja, a pojam *huiiothesia*, koji se može doslovno prevesti izrazom 'postavljanje za sina', dovest će do definiranja kršćanina kao onoga koji je posvojen u novu obitelj. Po svome nas je Sinu Bog Otac odredio za posinstvo, a tu Radosnu vijest Božjeg posinovljenja potrebno je svjedočiti i danas.

Realizacija tog evanđeoskog načela danas znači učiniti se bližnjima onima koji su nas najpotrebniji. Konkretno kod posvajanja to znači staviti dijete u središte svega. Važno je naglasiti kako dijete zaslužuje obitelj, a kratko spomenuta problematika pobačaja i umjetne oplodnje dijelom bi se upravo riješila praksom posvajanja. Što se tiče starije djece, ovdje je statistika poražavajuća – dok toj kategoriji pripada najveći broj djece samo je 10% potencijalnih posvojitelja spremno posvojiti dijete starije od 6 ili 7 godina. Ovo možemo promatrati kao još jedan zahtjev za kršćane, poziv na otvorenost, a potencijalni posvojitelji trebaju biti svjesni da svojim činom ljubavi mogu izravno utjecati na djetetovu budućnost. Prilagodba može biti zahtjevnija, no spominjanjem koncepta otpornosti željeli smo skrenuti pažnju na to da se dijete u krugu posvojiteljske obitelji može usmjeriti na pozitivan pristup nedaćama. Dakle, odluku o posvajanju uvijek mora motivirati prevladavajući interes djeteta. Što se tiče udomljavanja, smještaj u institucijama zadnji je izbor za udomljavanje kako djece, tako i starijih, pa i odraslih osoba s duševnim smetnjama. Smještaj u udomiteljsku obitelj kod djece osigurava stvaranje boljeg odnosa privrženosti, kod starijih pružanje podrške u prirodnom okruženju, a kod psihijatrijskih bolesnika doprinosi humanizaciji

života i promjeni njihove uloge u socijalnoj okolini. Projekt *Udomi i ostavi trag ljubavi* prepoznao je tu potrebu te želi senzibilizirati javnost, povećati kapacitete usluga, osnažiti udomitelje, udomljenu djecu te odrasle, udomljene osobe. Djelatnici Bračnih i obiteljskih savjetovališta pri nad/biskupijama u Republici Hrvatskoj vjeruju kako sretni pojedinci, parovi i obitelj čine sretno društvo.

Prepoznavajući ove izazove posvajanja i udomljavanja, kršćani su pozvani biti nastavak Isusova djelovanja u svijetu. Kao djeca Božja i braća Kristova trebamo nastaviti njegov život služenja, a nadbiskup Đuro Hranić podsjeća da je prihvaćanje djeteta koje je ranjeno zbog odvojenosti od svoje biološke obitelji dragocjeno svjedočanstvo kršćanske vjere i kršćanskog služenja Bogu. Nadbiskup koadjutor Mate Uzinić naglasio je da nisu svi kršćani pozvani biti udomitelji, no poziv je svakog kršćanina pružati potporu udomiteljima i stvarati takve uvjete kako bi se što veći broj kršćanskih supružnika odlučio postati udomiteljima. Papa Ivan Pavao II. objedinio je ovo u svojoj postsinodalnoj apostolskoj pobudnici *Familiaris Consortio*, rekavši da kršćanske obitelji trebaju pokazati veću spremnost na posvajanje i udomljavanje djece koja su ostala bez roditelja ili su ih oni napustili. Za njega je plod Duha Svetoga kreativnost koja otvara oči srca za otkrivanje novih potreba i patnji našeg društva te hrabrost koju nam daje kako bismo ih prihvatili i na njih odgovorili. Na te su potrebe konkretno odgovorile dvije obitelji koje smo intervjuirali. One su otvorile vrata svog doma i pokazale da obiteljska ljubav može i treba biti veća od krvnih veza.

Kao prednost ovoga rada navodimo originalnost same teme, kao i povezivanje biblijskih zapovijedi i istina s današnjim izazovima. Kroz teološku prizmu da smo ljubljena djeca Božja, kršćani mogu i trebaju postati stvaratelji pravednijeg društva što je motiv koji se provlači kroz cijeli rad, a naglašen je konkretnim primjerima iz stvarnoga života.

Ipak, budući da je svaki dio rada ograničen, glavni je nedostatak ovog rada tek površno doticanje i otvaranje pojedinih tema. Biblijsko-povijesni dio je tek kratak opis bogatog kulturalno-religijskog konteksta u kojem se našao sam Izraelski narod što se odnosi i na svetoga Pavla i njegovu teologiju posinjenja. Drugi dio, slično tome, otvara tek neke problematike koje se tiču posvajanja i udomljavanja. Vjerujemo da bi mnogi od ovih naslova mogli biti tema za sebe.

Tema ovoga rada je aktualna i vrlo prisutna u našem društvu, te time i pogodna za daljnje istraživanje. Svjesni društva u kakvom živimo, problema neće biti manje, ali se možemo osloniti

na one, već spomenute plodove Duha Svetoga – kreativnost, u nadi da ćemo prepoznati te probleme i hrabrost, kako bi se uhvatili u koštac s njima.

Prilozi

1. Fotografije

Slika 1. Logo udruge *Adopta*¹¹⁴

Slika 2. Projekt 'Centar posvojenja'¹¹⁵

¹¹⁴ Izvor: <https://www.adopta.hr/>

¹¹⁵ Izvor: <https://www.adopta.hr/component/content/article/40-tekuci-projekti/489-centar-posvojenja-2020-2022.html?Itemid=101>

Slika 3. Projekt 'ADOPTAonica'¹¹⁶

Slika 4. Projekt 'Adoptino savjetovalište'¹¹⁷

¹¹⁶ Izvor: <https://www.adopta.hr/component/content/article/40-tekuci-projekti/554-adoptaonica-stru%C4%8Dna-priprema-za-posvojenje.html?Itemid=101>

¹¹⁷ Izvor: <https://www.adopta.hr/component/content/article/40-tekuci-projekti/555-putokaz.html?Itemid=101>

Slika 5. Logo Udruge *Na drugi način*¹¹⁸

Slika 6. Održavanje programa stručne pripreme posvojitelja u organizaciji Udruge *Na drugi način*¹¹⁹

¹¹⁸ Izvor: <https://naduginacin.hr/>

¹¹⁹ Izvor: <https://naduginacin.hr/skola-za-posvojitelje/>

Slika 7. Margareta Sedlarević i njezina udomiteljica Ana Dobrić¹²⁰

Slika 8. Logo projekta *Udomi i ostavi trag ljubavi*¹²¹

¹²⁰ Izvor: <https://www.youtube.com/watch?v=iw9M22Vt410>

¹²¹ Isto.

Slika 9. Promotivni materijal projekta *Udomi i ostavi trag ljubavi*¹²²

Slika 10. Promotivni materijal projekta *Udomi i ostavi trag ljubavi*¹²³

¹²²BRAČNO I OBITELJSKO SAVJETOVALIŠTE ĐAKOVAČKO-OSJEČKE NADBISKUPIJE, *Radni materijal projekta Udomi i ostavi trag ljubavi*, 2020-2024.

¹²³ Isto.

Slika 11. Promotivni materijal projekta *Udomi i ostavi trag ljubavi*¹²⁴

Slika 12. Promotivni materijal projekta *Udomi i ostavi trag ljubavi*¹²⁵

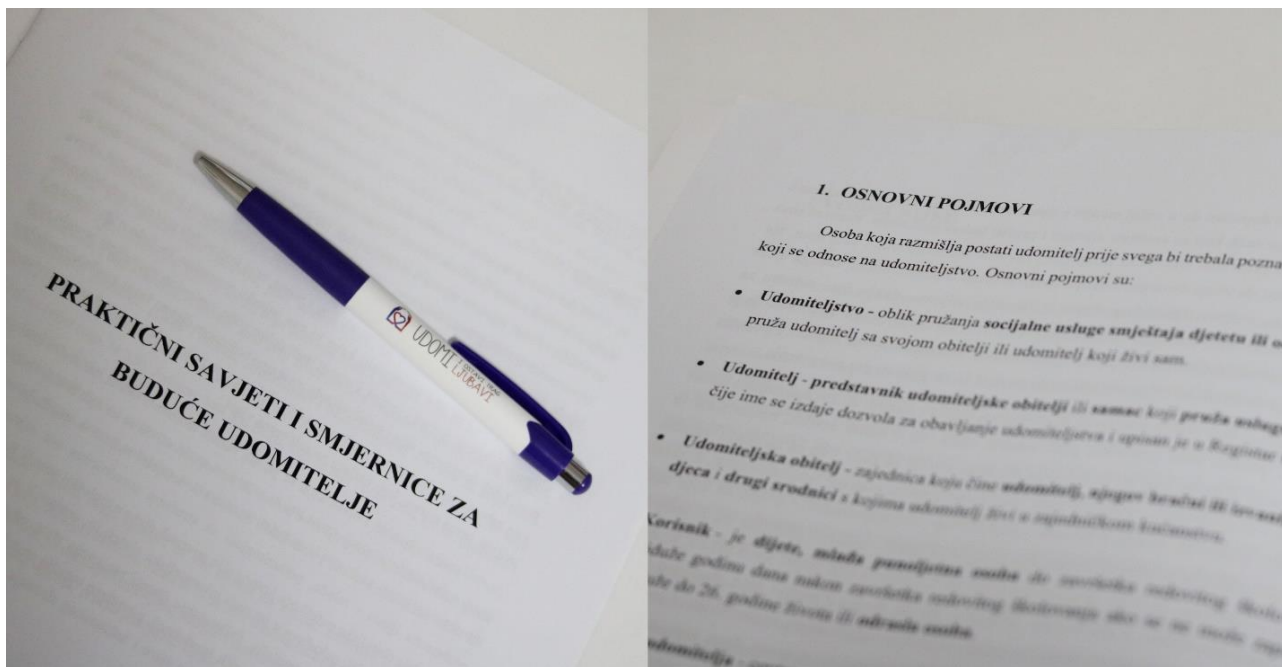
¹²⁴ Isto.

¹²⁵ Isto.

Slika 13. Praktični savjeti i smjernice projekta *Udomi i ostavi trag ljubavi*¹²⁶

Slika 14. Praktični savjeti i smjernice projekta *Udomi i ostavi trag ljubavi*¹²⁷

¹²⁶ Isto.

¹²⁷ Isto.

2. Pitanja korištena u intervjuu

- 1. Što vas je potaknulo na posvajanje?*
- 2. Jeste li imali kakvo predznanje o posvajanju?*
- 3. Možete li nam reći nešto o procesu posvajanja te koliko je trajao?*
- 4. Smatrate li da je vaša vjera utjecala na odluku o posvajanju?*
- 5. Kako je izgledala vaša osobna priprema na posvajanje?*
- 6. Jeste li imali potporu svoje vjerske zajednice, jeste li upoznali druge parove koji su posvojili?*
- 7. Što se promijenilo u vašem vjerskom životu nakon posvajanja, pozitivne i negativne strane?*
- 8. Je li se vaš pogled na Boga i vjeru promijenio nakon posvajanja, i ako da, kako?*
- 9. Pomaže li vam vjera u svakodnevnim obiteljskim izazovima?*
- 10. Učite li svoje dijete vjeri, vodite li ga na aktivnosti povezane s vjerom?*
- 11. Kako je izgledao proces prilagodbe? Smatrate li da je vjera olakšala prilagodbu vama i vašem djetetu?*
- 12. Što biste poručili kršćanskim parovima koji razmišljaju o posvajanju?*

Bibliografija

Crkveni dokumenti

DRUGI VATIKANSKI KONCIL, *Decree On The Apostolate Of The Laity Apostolicam Actuositatem*, 1965., Dostupno na: https://www.vatican.va/archive/hist_councils/ii_vatican_council/documents/vat-ii_decree_19651118_apostolicam-actuositatem_en.html

HRVATSKA BISKUPSKA KONFERENCIJA, *Katekizam Katoličke Crkve*, Zagreb, 2016.

FRANJO, *Fratelli Tutti. Encyclical Letter On Fraternity And Social Friendship*, 2020. Dostupno na: https://www.vatican.va/content/francesco/en/encyclicals/documents/papa-francesco_20201003_enciclica-fratelli-tutti.html#_ftn53

FRANJO, *Relatio finalis, The Vocation And Mission Of The Family In The Church And In The Contemporary World*, 2015. Dostupno na: https://www.vatican.va/roman_curia/synod/documents/rc_synod_doc_20151026_relazione-finale-xiv-assemblea_en.html

IVAN PAVAO II., *Familiaris Consortio. Apostolic Exhortation On The Role Of The Christian Family In The Modern World*, 1981., Dostupno na: https://www.vatican.va/content/john-paul-ii/en/apost_exhortations/documents/hf_jp-ii_exh_19811122_familiaris-consortio.html

IVAN PAVAO II., *Redemptoris Custos. Apostolic Exhortation On The Person And Mission Of Saint Joseph In The Life Of Christ And Of The Church*, 1989. Dostupno na: https://www.vatican.va/content/john-paul-ii/en/apost_exhortations/documents/hf_jp-ii_exh_15081989_redemptoris-custos.html

Knjige

BLAŽEKA KOKORIĆ, Slavica, JURIC, Inga, *Iskustva stručnjaka o posvojenju djece starije životne dobi*, u: BLAŽEKA KOKORIĆ, Slavica (ur.), *Posvojenje – različite perspektive, isti cilj*, Zagreb, 2019.

LAKLIJA, Maja, ZURAK, Tea, *Proces pripreme djeteta za posvojenje iz perspektive stručnjaka*, u: BLAŽEKA KOKORIĆ, Slavica (ur.), *Posvojenje – različite perspektive, isti cilj*, Zagreb, 2019.

VRANKO, Mirta, *Primjena koncepta otpornosti u kontekstu posvojenja*, u: S. BLAŽEKA KOKORIĆ, Slavica (ur.), *Posvojenje – različite perspektive, isti cilj*, Zagreb, 2019.

BLAŽEKA KOKORIĆ, Slavica, BIROVLJEVIĆ, Jelena, *Posvojiteljske obitelji – izazovi prilagodbe i reakcije okoline*, u: D. MALEŠ, Dubravka (ur.), *Kako smo postali obitelj. Posvojenje-dio moje priče*, Zagreb, 2015.

GRGEC-PETROCI, Vlasta, *Obitelj i posvojeno dijete*, u: MALEŠ, Dubravka (ur.), *Kako smo postali obitelj. Posvojenje-dio moje priče*, Zagreb, 2015.

MARČETIĆ-KAPETANOVIĆ, Mirjana, Posvojenje starijeg djeteta, u: MALEŠ, Dubravka (ur.), *Kako smo postali obitelj. Posvojenje-dio moje priče*, Zagreb, 2015.

HARTMAN, Aaron N., *Our Adoption By God. God's Plan from Eternity Past: How it relates to theology and church practice*, Charlotte, 2011.

KRONSTEIN, Domagoj, ŠKRABIĆ-ANIČIĆ, Ines, *Dajući dom dajemo sebe – priručnik za udomitelje djece*, Zagreb, 2010.

Članci

AJDUKOVIĆ, Marina, KREGAR OREŠKOVIĆ, Klaudija, LAKLIJA, Maja, Značaj teorije privrženosti za konceptualizaciju javne skrbi za djecu, u: *Ljetopis socijalnog rada*, 14(2007.)1

BILOKAPIĆ, Šimun, Temeljne etičke vrednote i načela u posvajanju, u: *Crkva u svijetu* 53(2018.)2

BLAZEN, Ivan T., Spasenje, u: *Biblijski pogledi* 9(2001.)1-2

BOUILLET, Dejana, Mogućnosti izvaninstitucionalnih oblika skrbi o starijim osobama, u: *Revija za socijalnu politiku*, 10(2003.)3

BRODZINSKY, David M., Long-term Outcomes in Adoption, u: *The Future of Children* 3(1993.)1

LAKLIJA, Maja, BARIŠEC, Ana, Iskustvo udomiteljstva odraslih osoba s duševnim smetnjama iz perspektive udomitelja, u: *Socijalna psihijatrija*, 42(2014.)1

LYALL, Francis, Roman Law In The Writings Of Paul - Adoption, u: *Journal of Biblical Literature* 88(1969.)4, 466.

REBIĆ, Adalbert, Arheološka iskapanja u Palestini i njihov prinos boljem poznavanju Biblije, u: *Bogoslovska smotra* 66(1996.)1

ROSSELL, William H., New Testament Adoption – Graeco-Roman or Semitic?, u: *Journal of Biblical Literature* 71(1952.)4

ŠTAMBUK, Ana, PENAVA ŠIMAC, Marija, Prikaz udomiteljstva kao oblika skrbi za osobe starije životne dobi u Hrvatskoj, u: *Hrvatska revija za rehabilitacijska istraživanja*, 57(2021.)2

Poruke

HRANIĆ, Đuro, Božićna pastirska poruka i čestitka nadbiskupa mons. Đure Hranića, Đakovo, 2018. Dostupno na: <https://djos.hr/bozicna-pastirska-poruka-i-cestitka-nadbiskupa-mons-dure-hranica/>

UZINIĆ, Mate, Poruka Vijeća HBK za život i obitelj uz Dan života 2021., Zagreb, 2021., Dostupno na: <https://ika.hkm.hr/novosti/poruka-mons-uzinica-za-dan-zivota-2021/>

Web materijali

BURKE, Trevor, *Pauline Adoption: A Sociological Approach*. Dostupno na: https://biblicalstudies.org.uk/pdf/eq/2001-2_119.pdf

GLANVILLE, Mark, *Loving the Stranger*, 2013. Dostupno na: <https://www.thebanner.org/features/2013/12/loving-the-stranger>

TULAND, C. G., *The Three Tithes Of The Old Testament*, 1958. Dostupno na: <https://www.ministrymagazine.org/archive/1958/09/the-three-tithes-of-the-old-testament>

SNELLER VROLIJK, Ancehiena, *Biblical Vocabulary: אהבה (Love)*, 2022. Dostupno na: <https://www.biblword.net/biblical-vocabulary-%D7%90%D7%94%D7%91%D7%94-love/>

Great Discoveries In Biblical Archaeology. The Nuzi Tablets. Dostupno na: <https://biblearchaeology.org/research/patriarchal-era/3492-great-discoveries-in-biblical-archaeology-the-nuzi-tablets>

Kako je Oktavijan postao car? Dostupno na: <https://edutorij.e-skole.hr/share/proxy/alfresco-noauth/edutorij/api/proxy-guest/b88147f5-89c2-4d38-8554-d7c30dbbb32c/kako-je-oktavijan-postao-car.html>

Udomi i ostavi trag ljubavi, promotivni video spot, Dostupno na: <https://www.youtube.com/watch?v=iw9M22Vt4I0>

ADOPTA – UDRUGA ZA POTPORU POSVAJANJU, Dostupno na: <https://www.adopta.hr/>

ADOPTA – UDRUGA ZA POTPORU U POSVAJANJU, *Statut*, 2021. Dostupno na: https://www.adopta.hr/images/2022/NOVI_Adopta_Statut_ver_41_1792021_EXE.pdf

CENTAR ZA PRUŽANJE USLUGA U ZAJEDNICI KLASJE, Dostupno na: <https://klasje.hr/>

CENTAR ZA SOCIJALNU SKRB ZAGREB, Dostupno na: <https://www.czss-zagreb.hr/>

DUGINE OBITELJI, *Odbijena žalba Ministarstva: istospolni parovi u Hrvatskoj mogu zajedno pristupiti procjeni za posvojitelje!* Dostupno na: <https://www.dugineobitelji.com/odbijena-zalba-ministarstva-istospolni-parovi-u-hrvatskoj-mogu-zajedno-pristupiti-procjeni-za-posvojitelje/>

NA DRUGI NAČIN, Dostupno na: <https://nadruginacin.hr/>

NA DRUGI NAČIN, *Statut*, 2015. Dostupno na: <https://nadruginacin.hr/wp-content/uploads/2020/06/statut-udruge.pdf>

NARODNE NOVINE, *Zakon o udomiteljstvu*, Dostupno na: https://narodne-novine.nn.hr/clanci/sluzbeni/2007_07_79_2487.html

NARODNE NOVINE, *Zakon o izmjenama i dopunama Zakona o udomiteljstvu*. Dostupno na: https://narodne-novine.nn.hr/clanci/sluzbeni/2022_02_18_184.html

UNICEF, *Konvencija o pravima djeteta*, Dostupno na: https://www.unicef.hr/wp-content/uploads/2017/05/Konvencija_20o_20pravima_20djeteta_full.pdf

Ostali materijali

BRAČNO I OBITELJSKO SAVJETOVALIŠTE ĐAKOVAČKO-OSJEČKE NADBISKUPIJE,
Radni materijal projekta Udomi i ostavi trag ljubavi, 2020-2024.